

Gorsa afurtam kan ittiin mana sirreessan

kitaaba kana keessatti gorsa afurtam kan ittiin mana sirreessan kan mana hundaaf haalaan barbaachisaa taheetu qophaayee jira.

<https://islamhouse.com/9Γ9Γ899>

- [GORSA AFURTAMA](#)
- [KAN ITTIIN MANA SIRREESSAN](#)
 - [9. Dursa abbaa hiikee](#)
 - [Dursa](#)
 - [9. Manni jireenyaa ni'ima Rabbiiti](#)

- ፩. Wantoonni Muslima
Biratti Xiyyeeffannaa Mana
Isaa Sirreessuu Uumu
Heddu
- ፪. Wantoonni Ittiin
Manneen Gaaromsanu
Maali?
- ፫. Mana jireenyaa uumuu
- ፬. Gorsa ፪ffaa: filannaa
haadha manaa gaaromsuu
- ፭. Gorsa ፯ffaa: haadha
manaa gaaromsuuf socho'uu
- Haadha manaa gaaromsuun
waan hedduun
- Iimaana Mana Keessaa
 - ፮. Gorsa ፱ffaa: mana kee
bakka zikrii Rabbii taasisi

- ፳. Gorsa ፻ffaa: mana keessan bakka salaataa taasisaa
- ፳፬. Gorsa ፻ffaa: warra mana keessaatiif leenjii iimaanaa gochuu
- ፳፯. Gorsa ፻ffaa: zikriiwwan sharii'aafi sunnaa manaan hariiroo qabdu irratti xiyyeeffanaa gochuu
- Zikriiwwan yeroo mana seenanuu
- Zikriiwwan mana irraa bahanu
- Siwaaka
 - ፳፱. Gorsa ፻ffaa: shayxaana ari'uuf jecha suuraa Albaqaraa mana keessatti qara'uu itti fufuu

- Barnoota sharii'aa mana keessatti geggeessuu
- Gorsa saddeettaffaa: maatii barsiisuu
 - ፪፻. Gorsa ሺffaa: mana kitaabaa (laayibrarii) Islaamaa mana keessaa qabaachuu
 - ፪፺. Gorsa ፪፬ffaa: laayibrarii sagalee mana keessaa
 - ፪፻. Gorsa ፪፫ffaa: namoottan gaggaarii, filatamoofi barattoota sharii'aa akka dhufanii mana ziyaaran waamuu
 - ፪፮. Gorsa ፪፯ffaa: ahkaama sharii'aa mana keessatti geggeeffamu barachuu

- Mana keessatti salaatuu
- Mana isaa keessatti nama biraatiif dhagee imaama ta'uu dhiisuu, bakka abbaa manaas eeyyama isaatiin malee taa'uu dhiisuu
 - ፩. Eeyyamsiifannaa
 - ፪. Mana nama biraa keessa eeyyama isaatiin ala ilaaluun hin ta'u:
- Kophaa isaa mana keessa hin bulu
- Gubbaa manaa[፮] kan wanti akka inni hin kufne isa eegu hin jirre irra rafuu hin qabu.
- Adurreen mana keessaa yeroo bishaan irraa dhugde isa hin najastu

- ገጹ. Gorsa ፪ffaa: yeroo hirribaafi nyaataa murannoon sirna qabsiisuu
- ገ፩. Gorsa ፪ffaa: hojii dubartootaa kan manaan alaa
- Miidhaa dubartoonna bakkee hojjachuun qabu
 - ገ፡. Gora ፡ffaa: Iccitii manaa tiksuu
- Haala mana keessaa
 - ገ፡. Gorsa ፡ffaa: haala waliif laafuu mana keessatti babal'isuu
 - ገ።. Gorsa ፡ffaa: maatiin hojii mana keessaa irratti wal gargaaruu

- ገፍ. Gorsa ገግፍፍፋ፡ maatii mararfachuufi waliin taphachuu
- ገፎ. Gorsa ገፊፍፍፋ፡ mana keessatti haala fokkisaa dhorguu
- ገፇ. Gorsa ገፈፍፍፋ፡ alangaa bakka maatiin argan fannisaa
- Wantoota mana keessatti dhorgamu
 - ገፉ. Gorsa ገፑፍፍፋ፡ firri warri muhrima hin taane haadha manaa irra seenuu irraa dhorguu
 - ገፋ. Gorsa ገፋፍፍፋ፡ yeroo maatiiwwan wal dubbisan

- dhiiraafi dubartoota adda baasuu
- ገ፩. Gorsa ገ፫ffaa: badii shufeerotaafi khaadimoota mana keessa irratti dammaquu
- ገ፪. Gorsa ገ፬ffaa: dhiira dubartiitti fakkaatu mana keessaa baasaa
- ገ፫. Gorsa ገ፬ffaa: badii (halaaka) televiziyooniin qabus bareechii eeggadhu
- ገ፬. Gorsa ገ፫ffaa: badii bilbilli qabu irraas eeggadhu
- ገ፫. Gorsa ገ፫ffaa: waan mallattoon amantii kaafiraa kufaa ta'e yookiin wantoonni isaan gabbaran

- keessa jiru mana keessaa baasuu
- ገረ. Gorsa ገገffaa: footoo wantoota lubbuu qabanuu mana keessa baasuu
- ገዐ. Gorsa ገጆffaa: mana keessatti waan aarfamu kan akka sigaaraa dhorguu
- ገደ. Gorsa ገጆffaa: mana keessatti saree hin horsiifatin
- ገዩ. Gorsa ገጆffaa: mana akkaan faayuu irraa fagaadhaa
- Mana keessaafi ala isaa
 - ገገ. Gorsa ገጆffaa: bakka manaafi ijaarsa isaa filachuu gaaromsuu

- Bakka filachuu keessatti
- Ijaarsa (design) mana keessatti
 - ፳፩. Gorsa ብፑffaa: manaan dura ollaa filachuu
 - ፳፪. Gorsa ብፑffaa: wantoota turanu gaaromsuufi waan boqonnaaf gargaaran argamsiisuu
 - ፳፫. Gorsa ፳፬ffaa: fayyaa maatiitiifi nageenya diriirsuu irratti tattaafachuu
- Of tiksuu fi nageenya raawwatamuu qabu garii isaanii

GORSA AFURTAMA

KAN ITTIIN MANA SIRREESSAN

<oromo > - الأورومية

Qopheessaan: Muhammad Saalih
Almunajjid

Kan hiike: Gaalii Abbaaboor
Abbaaguumaa

Gulaala – ustaz Jamaal
Muhammad Ahmad

Maqaa Rabbii Akkaan Mararfataa
Akkaan Rahmata Godhaa Ta'eetiin

፩. Dursa abbaa hiikee

Dhugumatti faaruun hunduu kan
Rabbiiti; Isa ni faarsina. Gargaarsas
isa irra barbaanna. Dhiifamas Isa

irraa barbaanna. Hamtuu lubbuu keenyaatii fi diliwwan dalagaa keenyaa irraa Rabbitti maganfanna. Nama Rabbiin isa qajeelche wanti isa jal'isu hin jiru; nama inni jallise immoo wanti qajeelchu hin jiru. Dhugaan gabbaramaan Rabbi tokkicha hiriya hin qabne malee hin jiru jechuu ragaan ba'a. Muhammadis gabricha isaatii fi ergamaa Isaa ta'uu ragaan ba'a صلى الله عليه وسلم.

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون } آل عمران / ١٠٢ .

“Yaa warra amantan! Dhugaa sodaa isaa Rabbiin sodaadhaa; Muslimoota

taatan malees hin du'inaa.” (Aali Imraan: ٩09).

{ يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالاً كثيراً ونساءً واتقوا الله الذي تساءلون به والأرحام إن الله كان عليكم رقيباً } النساء / ١ .

“Yaa namootaa! Gooftaa keessan Isa lubbuu tokko (Adam) irraa isin uumee, ishee irraas cimdii ishee (Hawwaa) uumee, isaan lamaan irraas dhiirotaa fi dubartoota baay’ee tamsaase sodaadhaa. Rabbii ittiin wal kadhattanii fi firummaas (kutuu) sodaadhaa. Dhugumatti, Rabbiin isin to’ataa dha.” (Annisaa’i: ٩).

{يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وقولوا قولاً سديداً ،
يصلح لكم أعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يطع
الله ورسوله فقد فاز فوزاً عظيماً } الأحزاب
٧٠ ، ٧١ .

“Yaa warra amantan! Rabbiin
sodaadhaa; jecha sirrii dubbadhaa.
Dalagaalee keessanis isiniif tolcha;
badiiwwan keessaniis isiniif
araarama. Namni ajaja Rabbii fi
ergamaa Isaatiif ajajme dhugumatti
milkaa guddaa milkaa’eera.” (Al-
ahzaab: 70-71).

Kana booda:

Namoonni baay’een ani beeku
jireenyi maatii isaanii sababa
xixiqqoodhaan diigameen arga.
Sababni xixiqqoon kun akkamitti

jireenya maatii kabajamaa kana akka kanatti diiga jechuun baay'ee natti dhaga'ama ture. Sababni isaa maali jechuu yeroon gadi fageenyaan yaadu inni guddaan maatiin sun kan sodaa Rabbii irratti ijaarame ta'uu dhabuudha. Fakkeenyaaf jalqabuma yeroo gaa'ila isaaniitiin duraa gurbaafi intalli karaa Rabbiin dhorge baay'ee irratti wal qunnamu. Yeroo nikaan hidhamus wantoota sharii'aa faallessan lakkoofsa hin qabnetu raawwatama. Inni guyyaa cidhaa immoo waan dubbatamee dhumuu miti. Akka Sheekhni tokko jedhanitti sharii'aan ummata keenya biratti kan inni hojiirra oolu hanga guyyaan cidhaatiifi du'aa dhufutti. Yeroo ciini dhufe ajajni Rabbii hunduu

diigamee wanti Rabbiin hin
jaallanne hunduu hojjatama.
Muuziiqaan, isheen heerumtu qullaa
manaa bahuun, marii (miizee)
jedhanii warra fira hin taane fira
fakkeessanii ajaja Rabbii diiguun,
bosona adda addaa deemanii waan
Rabbiin jibbu meeqaatama achitti
dalaguun, qarshiin hammana hin
jedhamne achitti gubamee dhumuun,
yaa Allaah isa kamin dubbadhee isa
kam dhiisa! Yaa Ummata Islaamaa
Rabbiin isinitti haa ta'u! Garuu silaa
yaa ummata keenya yeroo
gammachuu Rabbiin yaadannaan
Rabbiinis guyyaa rakkoo keenyaa nu
yaadata ture. Mee ummanni guyyaa
har'a wal fuudhu badii heddu irratti

wal qunname akkamumatti jireenyi
isaa fuulduraa milkaa'aa ta'a?

Wallaahii jireenya haara galfiifi
boqonnaa ta'uu hin danda'u. Kun
tasumaa hin yaadamu. Kun mindaa
wal madaaluu miti. Mindaan wal
madaalu warra ajaja Rabbii irraa
gara gale Rabbiin jireenya dhiphoo
isa jiraachisuudha. Yoo irra keessi
isaa gaarii fakkaatee mul'atellee
keessi isaa yoomuu gaarii hin ta'u.

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا
وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (١٢٤) قَالَ رَبِّ لِمَ
حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا (١٢٥) قَالَ
كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى
(١٢٦) وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ
بِآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى (١٢٧)

“Namni yaadannoo (Qur’aana) kiyya irraa garagale, dhugumatti, isaaf jireenya dhiphoo ta’etu jira; Guyyaa Qiyaamaas jaamaa gooneeti isa kaafna. Gooftaa kiyya! Odoon (duniyaa irratti) nama argu ta’ee jiruu (hardha) maaliif jaamaa gootee na kaafta?” jedha. (Rabbiin) ni jedha: “Akka kanatti keeyyattoonni keenya sitti dhuftee, ishee dagatte. Atis hardha akkuma sanitti dagatamta.” Egaa akkuma kanatti nama daangaa dabree, keeyyattoota Gooftaa isaatti hin amanin mindaa isaaf kennina. Adaba Aakhiraatu irra cimaa fi irra hafa dha.”

Mee namoonni wal fuutan waan
cidha keessan ittiin yaadattan
Qur'aana akka suuraa Annuur,
Nisaa'iifi kkf haffazaa. Hanga
suuracha qaraatanuun cidha keessan
yaadattanii itti gammaddu. Kan kana
haffazdanii jirtanus waan ittiin cidha
keessan yaadattan kitaaba tokko
waliin qara'aa. Hanga kitaaba sana
dubbiftanuun itti gammaddu.
Wallaahii inni kun barakaa
guddaadha. Odoo kitaaba akka
Buluughaa waliin qaraatanii
hanguma buluugha dubbiftanuun
guyyaa gammachuu san yaadattu.
Kun yaada kiyya.

Qabxiin biraa kan jireenya maatii
milkaa'u dhorgu immoo yoo

gurbaan fuudhu tokko umurii isaa
duraanii dheeraa ta'e badii
sagaagalummaa (zinaa) keessatti
dabarse niitiin isa qunnamtus
kanuma akka isaa taati. Odoo ofii
nama gaarii hin ta'in niitii gaariin
fuudhee jireenya gaarii jiraadha
jechuun seera Rabbii diiga. Sababni
isaas Rabbiin mindaa gosuma hojii
ati hojjattuu irraa siif kaffala.
Sababa kanaaf namichi
sagaagalummaa irratti umurii isaa
dabarse dubartiin itti dhuftus
kanuma akka isaa zinaa barbaaddu.
Akka imaam Ashaafi'iin jedhanitti
namni zinaa godhu yoo maalis
duppoo isaattillee ta'a malee zinaan

itti godhamuun hin hafu. **Rabbiin ol ta'e ni jedhe:**

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا
يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (النور: ٢٦)

"Dubartoonni badoon dhiirota badoodhaafi, dhiironni badoonis dubartoota badoodhaaf ta'u. Dubartoonni gaariin dhiirota gaariifi, dhiironni gaggaariinis dubartoota gaariifi. Isaan sun waan isaan jedhan irraa qulqulleeffamoo dha. Isaaniif araaramaa fi kennaa gaarii ta'etu (**Jannatatu**) jira." (**Annuur: 99**).

Rabbiin namoota waliin ta'u walitti fida malee waan waliin faallaa

walitti fidee hin rakkisu. Akka tasaa walitti dhufuun isaa ni mala. Garuu yoo maalis ta'e waliif hin galanu. Kana immoo seenaa niitoolii Nuuhiifi Luux irraa qaraaneerra.

Yoo lamaan isaaniituu kan bakkeetti jireenya hayawaanaa jiraataa walitti dhufan ta'eef ammas jireenyuma hayawaanaa jiraatu. Kana jechuun lamaan isaaniituu maqaadhaaf waliin jiraatu malee bakkeedhaahis waan barbaadan hedduu jira; isheenis nama waliin bakkeetti jiraattu kan biraa qabdi jechuudha. Akka namoonni gariin jedhanitti siree tokko irra nama afurtu rafa. Inni niitii isaa waliin ciisee ishee bakkee yaada; isheenis dhirsa waliin

ciiftee isa bakkee yaaddi. Sireen
immoo nama afur iddootti baachuu
hin danda’u. Garuu nama
dhugaadhaan toobatee irraa deebi’e
Rabbiin tawbaa isaa ni qeebala.
Gariin namoota akkanaa immoo
mana isaanii keessatti haadha
manaatii ilaaltuu waan Rabbiin jibbu
kan akka shiishaa fidanii xuuxu.
Isheenis yeroo gabaabaa booda isa
xuuxuu jalqabdi. Yaa ummatta
Islaamaa kun jireenya maaliiti!
Ummanni baay’een immoo haadha
manaa teessisee caatii qaamaa oola.
Isheen immoo warra taa’ee
qama’uuf buna dhaabdee fiddee
ajnabiyyaadhuma keessa teessee
buufti. Dhiirri haadha manaa isaa
bira taa’ee jimaa kana nyaachuu

barsiisus abbaa manaa ta’uun isaa siluma hin malu. Isa Ergamaan Rabbii (saw) “dayyuusiin jannata hin galu jedhan keessa seena.” Odoo inni kun jiruu dabalata haadha manaa isaafi ajnabii waliin maka. Isheenis jireenyuma kana isa irraa baratti. Guyyaa inni hin jirres warra kana mana seensiftee waliin qaamti.

Yaa Allaah ummata Muslimaatiif birmadhu. Abbaa manaa waan akkanaa hundaa hojjachuun isaaf hin eeyyamamu. Yoo inni sammuu dhabee nama guurratee dhufee taa’ee jimaa nyaates haati manaa keessummoota kanaaf buna dhaabuus ta’ee waan tokkoonuu keessummeessuufi gargaaruun hin

eeyyamamu. Ilmaan isaa ta’anullee waan akkanaa irratti gocha kamiinuu abbaa isaanii deeggaruun hin ta’u. Yeroo haala kanaan badii irraa wal dhorgan Rabbiin jireenya isaanii gara Islaamaatti jijjiiree sirreessuun ni kajeelama.

Haati manaa dhiira keessa dhaqtee teessee buna buusuun immoo jireenya ilma namaa odoo hin taane kan beelladaati. Ergamaan Rabbii (saw) ni jedhan: “dayyuusiin jannata hin galu.” Dayyuusii jechuun nama maatii isaa keessatti badii akka dhiiraan wal makachuu, wantoota nyaachuun hin taane isheedhaa nyaattuu argee kan dhiisuufi kan waan akka shiishaa mana fidee

maatii isaa barsiisuudha. Jireenyi akka kanaa yoo maalis ta'ee itti hin fufu. Yoomuu milkaa'uus hin danda'u. Maatiin wal ga'ee fiilmii haraama ta'e waliin ilaalu, waan Rabbiin jibbe waliin nyaatuufi waliin xuuxu yoomuu hin milkaa'u.

Fakkeenyi akka kanaa baay'eedha. Dubbatanii fixuunis baay'ee rakkisaadha. Namni kamuu jireenya mataa isaatiifi kan fuuldura maatii isaa yaadee badii kanneen amma dubbanneefi kan biroo mana keessaa baasuun haadha manaatiifi ilmaan isaa barnoota sharii'aa barsiisuufi ittiin hojjachuutti yoo kaase eeyyama Rabbiitiin jireenyi isaanii akkaan mi'aahaafi kan nama

gammachiisu ta'a. Wanti maatiis ta'ee mataa ofii ittiin tiksan inni guddaan ajaja Rabbii jala deemuudhaani. Sana booda immoo wantoota jireenya addunyaatiif barbaachisan qooda ofii argachuuf tattaaffachuunis sababa biraati. Wanti an dhuma irratti ummata hundaanuu amaanaa jedhu mana keenya keessaa badii akka kanaa haa dhabamsiifnu; mana keenya bakka zikrii Rabbii haa goonu malee bakka wanti Rabbiin dhorge keessatti nyaatamuufi xuuxamu, lafa hamiifi komii akka hin taasifne; ilmaan keenya akka barnoota sharii'aafi akkaadaamii barsiifnee doofummaa kana keessaa baafnuudha. Akkasumas dirqama Islaamaa

kanneen akka salaataa irratti ilmaan keenya ijoollummaan haa leenjifnu. Waliin yeroo hundaa masjidida haa deemnu. Ilmaan keenyaaf waan gaarii hunda keessattuu hidhannoo gaarii haa taanu. Haadha manaa keenyas waan gaggaarii haa barsiifnu. Seenaa Islaamaa adda addaa, ahkaama sharii'aafi kkf isaan haa barsiifnu. Warri diishii manaa qabnus sagantaa Qur'aanaafi hadiisa adda addaa isaaniif haa bannu. Kun barakaa guddaa mana keenya seensisa.

Akkaataa ummanni duraanii maatii isaanii ittiin leenjisa turan ofii keenyaafis haa barannu. Yoo kana goone eeyyama Rabbiitiin jireenyi

maatii keenyaa akkuma dubbannee
dabarsine jireenya hundarra
filatamaa ta'a. والله أعلم.

Ghaalii Abbaaboor

Maqaa Rabbii akkaan mararfataa
akkaan rahmata godhaa ta'eetiin

Dursa

Dhugumatti faaruun hunduu kan
Rabbiiti; Isa ni faarsina. Gargaarsas
isa irra barbaanna. Dhiifamas Isa
irraa barbaanna. Hamtuu lubbuu
kenyaatii fi diliwwan dalagaa
kenyaa irraa Rabbitti maganfanna.
Nama Rabbiin isa qajeelche wanti
isa jal'isu hin jiru; nama inni jallise
immoo wanti qajeelchu hin jiru.

Dhugaan gabbaramaan Rabbii
tokkicha hiriyaan hin qabne malee hin
jiru jechuu ragaan ba'a.

Muhammadiis gabricha isaatii fi
ergamaa Isaa ta'uu ragaan ba'a صلى
الله عليه وسلم.

9. Manni jireenyaa ni'ima Rabbiiti

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ والله جعل لكم من بيوتكم سكناً } . سورة
النحل الآية ٨٠ .

“Rabbiin mana keessan irraa bakka
teessumaa isiniif godhe.” (Annahl:
٢٠).

Ibn Kasiir Rabbiin isa haa mararafatuu ni jedhe: ‘Rabbiin guddatee ol ta’e gabroota isaa irratti manneen ishee jireenyaa kan ishee keessa qubatan, ishee keessatti sataratanuufi faayidaa biraas itti fayyadaman isaaniif kennuu isaatiin akka qananii isaa isaaniif guute dubbata.’

Manni tokkoon keenyaaf maal ta’a laata? Inni bakka nyaata isaa, wal qunnamtii isaa, hirriba isaafi boqonnaa isaatii mitii? Inni bakka inni maatii isaatii waliin kophaa bahuufi ilmaan isaatiin wal ga’uu mitii?

Inni bakka dubartiin itti satarattuufi of tiksituu mitii? Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ وقرن في بيوتكن ولا تبرجن تبرج الجاهلية الأولى }
سورة الأحزاب الآية : ٣٣

“Manneen keessan keessa taa’aa; akka mul’ifannaa bara wallaalaa duriittis miidhagina keessan hin mul’isinaa.” (Alahzaab: ٩٩).

Yeroo haala namoota mana hin qabne kan bakkuma ta’etti maxxananii jiraatan yookiin cinaa karaa guddaa irra jiraatan, yookiin biyyaa ari’amanii duunkana yeroo murtaa’aa keessa qofa jiraatan ilaaltee xiinxalte, qananii manaa barta. Yeroo nama olii gadi

urgufamaa ‘ani bakkan qubadhu hin qabu; bakka ragga’aa homaa hin qabu; yeroo tokko tokko mana abaluu keessan rafa; yeroo kaan immoo mana bunaa, ashaakiltii, cinaa galaanaa keessan rafa; bakki an huccuu kiyya keeyyadhu konkolaataa kiyya keessa’ jedhu dhageesse hiika rakkoo qananii manaa dhabuudhaan argamee barta.

Rabbiin yeroo Yahuudaa Banii Nadiir irraa haaloo ba’atu qananii manaa kana irraa fudhatee ganda isaanii keessa isaan ari’e. [Rabbiin ol ta'e ni jedhe:](#)

{ هو الذي أخرج الذين كفروا من اهل الكتاب
من ديارهم لأول الحشر } .

“Inni Isa abbootii kitaabaa irraa isaan kafaran godaansa jalqabaatiif gandoota isaanii irraa baasee dha.”

Sana booda ni jedhe:

{ يخربون بيوتهم بأيديهم وأيدي المؤمنين
فاعتبروا يا أولي الأبصار } . سورة الحشر ،
الآية : ٢

“ Manneen isaanii harka isaanii fi harka mu’umintootaatiin onsan. Yaa warra sammuu qabdan mee xiinxalaa!!” (Alhashr: 9).

፩. Wantoonni Muslima Biratti
Xiyyeeffannaa Mana Isaa
Sirreessuu Uumu Heddu

Nafsii ofiitiifi maatii ofii ibidda jahannam irraa tiksuu, ibidda gubaa irraa nagaa ta'uudha. **Rabbiin ol ta'e ni jedhe:**

{ يا أيها الذين آمنوا قوا أنفسكم وأهليكم نارا وقودها الناس والحجارة عليها ملائكة غلاظ شداد لا يعصون الله ما أمرهم ويفعلون ما يؤمرون } سورة التحريم ، الآية : ٦

“Yaa warra amantan! Lubbuu keessanii fi maatiiwwan keessan ibidda qoraan isii namootaa fi dhagaa heddu ta'e irraa eegaa. Isheerra maleeykota gara jabeeyyii, ciccimoo ta'antu jiru. Waan Rabbiin isaan ajaje hin faallessanu; waan ajajamanis ni hojjatu.” (Attahriim: ٩).

Itti gaafatamummaan abbaa manaa irratti guyyaa qormaataa fuuldura Rabbiitti kaa'amu guddaa ta'uudha. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin ol ta'e tiksitoota hundaayuu waan isaan tiksisiise irraa gaafataadha; sana seeraan tiksus tiksuu baatus. Kun immoo hanga namicha maatii isaa irraa gaafatamu tokkotti ta'a.” sanadni isaa hasan.

Inni bakka itti nafsee tiksanii hamtuu irraa nagaan taasisanuufi namoota irraa ishee qabanuudha. Inni bakka yeroo fitnaa shari'aan itti dabuu nu ajajeedha. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “nama arraba isaa to'atee manni isaa

isa ga'ee dilii isaa irratti boo'eef akkaan tolte.” sanadni isaa hasan. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira. Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “waa shan nama isa hojjate Rabbiin isaaf of qabaa ta'a: nama dhukkubsataa gaafate, karaa Rabbii keessatti lolaaf ba'e, nama imaama isaa irratti haala isa kabajuufi guddisuu fedhuun seene yookiin nama mana isaa keessa taa'ee namoonni isa irraa nagaa ta'anii innis namoota irraa nagaa ta'eedha.” Ahmadvu gabaase. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namni tokko fitnaa jalaa nagaa ba'uuf mana qabatee taa'uudha.” Sanadni hadiisichaa hasani. Inni Abuu

Muusaa irraa odeeffamee Sahiih
Aljaami'iin keessa jira.

Muslimni faa'idaa waan kanaa
yeroo gurbaa (amantiin Islaamaa
achi fagaate) badii baay'ee jijjiiruu
dadhabee bakki inni itti dabee
lubbuu isaa hojii haramaafi haraama
ilaaluu irraa tikse, niitii isaa hijaaba
malee bahuufi imala irraa tikseefi
ilmaan isaa hiriyoota hamaa irraa
fageesse faayidaa kanaa hubata.

Namoonni yeroo isaanii baay'ee
mana keessatti dabarsu.

Keessumaayyuu yeroo gubaa cimaa,
qorra cimaa, roobaa, jalqaba
guyyaatiifi dhuma isaa, yeroo
dalagaa irraa yookiin barumsa irraa

raawwatan baay'inaan mana isaanii keessatti dabarsu. Kanaafuu yeroo kana hojii khayrii hojjachuu irratti dabarsuun dirqama ta'a. yoo kana hin taane yerottiin haraama keessatti dhumti.

Isheen kun irra yaachiftuudha; manatti xiyyeeffachuun isatu hawaasa Muslimaa ijaaruuf gargaara. Hawaasni xiqqoon manneen irraa uumama. Manneen kun ganda ta'a; gandi immoo hawaasa ta'a. Yoo manneen sirroofteef hawaasni ahkaama Rabbiitiin jaba, fuula diina isaa duras dhaabataa, khayriin babal'ataafi kan sharriin gara isaanii hin geenye ta'a.

Mana Muslimaa irraa gara hawaasaa roga gaaromsuun isa keessa jiru kan akka daa'ii hidhannoo ta'anuu, barattoonni ilmii, qabsaa'aan dhugaa, niitiin gaariin, haati leenjiftuuniifi warreen ummata gaaromsan kan biroollee ba'a.

Erga mata dureen kun hanga kana barbaachisee, manneen keenya keessa immoo wantoonni dhorgaman baay'een, hanqinni guddaan, **boodatti hafuuniifi daangaa dabruun jiraatee asitti gaaffiin guddaan isaa ka'a:**

፩. Wantoonni Ittiin Manneen Gaaromsanu Maali?

Yaa nama dubbiftu gaarii! deebiin kee kunooti. Gorsa sagantaa kanaan wal ilaallatutu jira; Rabbiin ittiin fayyaduufi qabsoon ilmaan Islaamaa bifa haaraadhaan ergaa mana Muslimaa haaromsuu kaasee erguutu kajeelama.

Gorsoonni kun waa lama irra naanna'a: wantoota bu'a qabeessa argamsiisuudha; inni immoo gaariitti ajajuudha. Yookiin immoo badii dhabamsiisuudha; inni immoo waan dhorgamaa ta'e deemsisuudha.

Kun yeroo kaayyoo keenyatti seennuudha.

8. Mana jireenyaa uumuu

9. Gorsa Qffaa: filannaa haadha manaa gaaromsuu

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ وَأَنْكحُوا الْأَيامى مِنْكُمْ وَالصالحين من عبادكم وإيمانكم إن يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله والله واسع عليم } سورة النور الآية ٣٢

“Isin irraas konfoleysa (dhiiraas ta’ee dburatii hin fuudhin) fuusisaa. Gabroota keessan kan dhiiraatii fi dubartootaa irraas ta’an isaan gaggaarii (fuusisaa). Yoo hiyyeeyyii ta’anis Rabbiin tola Isaa irraa isaan duroomsa. Rabbiin dureessa, beekaa dha.” (Annuur: ٩٩).

Abbaa manaa irratti niitii gaarii
ulaagaa armaan gadiitiin filachuun
dirqama ta'a.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni
jedhan: “dubartiin waa afuriif
fuudhamti[[e](#)]: qabeenya isheetiif,
kabajaa gosa isheetiif, bareeduma
isheetiifi amantii isheetiif. Ishee
haadha diiniitiin milkaa'i; harki kee
lafatti haa rirriitamtuu.” Bukhaariifi
Muslimtu gabaasan.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni
jedhan: “addunyaan hundi isheetuu
meeshaa ittiin qanani'anuudha; irra
caalaan waan addunyaa irraa ittiin
qanani'anuu immoo dubartii

gaariidha.” Muslimtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “tokkoon keessan qalbii Rabbiin galatoomfataa, arraba isa faarsu, haadha manaa Mu’umina waan aakhiraa irratti isa gargaartu haa qabaatu.” Ahmadtu gabaase. Tirmiziifi Ibn Maajaahnis gabaasaniiru. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Gabaasa biraatiin immoo “haati manaa gaariin amrii addunyaafi diinii keetii irratti si gargaartu irra caaltuu waan ilmi namaa tiksee ol keeyyatuuti.” Bayhaqiitu Abuu

Umaamaa irraa gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “dubartii ishee baay’ee nama jaalattuufi baay’ee deessu fuudhaa. Ani Guyyaa Qiyaamaa isiniinin nabiyyoota biraa irra ummata baay’ifadha.” Ahmadtu gabaase. Gabaasa biraatiin “durba ishee bikraa (kan duraan hin heerumin) fuudhaa; sababni isaas isheetu gadaameessi ishee irra daha; afaan ishees hundarra mi’aaha; waan xiqqoodhaan of geessi.” Ibn Maajahtu gabaase. Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira. Gabaasa biraatiin immoo “nama ganuus isheetu irra xiqqaata.”

Akkuma dubartoonni gaggaariin gosa milkii afran keessaa tokko taate dubartiin hamtuun immoo gosa goggoginaa afran keessaa tokko. Hadiisa sahiha keessatti akka dhufetti Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “gosa milkii irraa inni guddaan dubartii gaarii kan yeroo ishee ilaalte si gammachiiftu, yeroo ishee irraa fagaatte immoo mataa isheetiifi qabeenya kee irratti amantu qabaachuudha. Gosa goggoginaa irraa tokko immoo dubartii ishee yeroo argite si gaddisiiftu, arraba ishee sirratti feetu, yeroo ishee irraa fagaattes mataa isheetiifi qabeenya kee irratti hin amanne qabaachuudha.” Ibn Hibbaaniifi kan biroollee

gabaasaniiru. Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira.

Akkasuma dubartoonni Musliimaas nama isaan dubbatachuu dhufe ilaalanii xiinxaluufi ulaagaalee armaan gadiitii qeebaluutu dirqama ta'a.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “yeroo namni isin amantii isaatiifi haala isaa jaalattan isinitti dhufe itti heerumsiisaa; yoo kana gochuu baattan immoo fitnaa guddaafi badii guddaatu dachii keessatti uumama.” Ibn Maajaahu gabaase. Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira.

Wantootaa dabran hunda keessattuu akka manni erga ijaaramee booda hin badne yookiin deebi'ee hin diigamneef jecha haala gaariin gaafachuun, gadi fageenyaan qorachuun, odeeffannoo jiru sassaabbachuun, burqaa oduchaafi dubbii sana mirkaneeffachuun dirqama ta'a.

Dhiirri gaariin dubartii gaarii wajjin mana gaarii ijaaru; Biyyi gaariin biqilaan isaa hayyama Gooftaa isaatiin baha. Inni bade immoo (biqilaan isaa) dadhabbiidhaan malee hin bahu.

9. Gorsa 9ffaa: haadha manaa gaaromsuuf socho'uu

Yeroo haati manaa gaarii taate isheenuu akkaan toltee kun tola Rabbii guddaati. Yoo isheen immoo kana hunda gaarii hin ta'in dirqamni abbaa manaa ishee gaaromsuuf socho'uudha. Kun immoo haala hedduun uumamuu danda'a. **Isaanis:**

Yeroo namichi sababa ofii isaatii jalqaba irratti nama baay'ee diiniitti hin dhimmine ta'uudhaan yookiin hawwii ishee qajeelchuutiin yookiin immoo dhiibbaa maatiitiin dubartii silumatti amantii irratti cimina hin qabne fuudhe bakka kanatti ishee gaaromsuuf marxifatanii ka'uun dirqama.

Namichi jalqabuma akka qajeelumni
harka Rabbii ta'e baruun isaa
dirqama. Kan gaaromsu isuma qofa.
Rabbiin tola Isaa gabricha isaa
Zakariyyaa irratti oole yeroo nutti
himu

{ وأصلحنا له زوجه } سورة الأنبياء ، الآية
٩٠

“haadha manaa isaas isaaf
gaaromsine” (Al-ambiyaa’i: ٩٠)
jedhe.

Kun immoo gaaromsuu qaamaas
ta’ee kan diinii dabalata. Ibn Abbaas
irraa odeeffamee رضي الله عنه ni
jedhe: “isheen (warri Zakariyyaa)
dhabduu hin deenye turtee ni
deesse.” Axaa’i immoo “arraba

dheeratti turtee Rabbiin ishee gaaromse” jedhe. Tafsiira Ibn Kasiir keessa jira.

Haadha manaa gaaromsuun waan hedduun

Ibaadaa isheen Rabbiif gootu gosa kamiinuu akka armaan gadiitti sirreessuutti ta’aabuu.

Iimaana ishee waan akka armaan gadiitiin ol kaasuuf socho’uu:

- ፩. Salaata laylii irratti kakaasuu,
- ፪. Qur’aana qara’uu irrattis kakaasuu,
- ፫. Zikrii haffazchiisuufi yeroofi hariiroo eeggatanii yaadachiisuu,

ጆ. Sadaqaa akka isheen kennitu kakaasuu,

ገ. Kitaabota Islaamaa bu'a qabeessa akka dubbiftu gochuu,

ገ. Kaasettoota Islaamaa bu'a qabeessa, barnoota qaban, kan iimaanatti kakaasan dhaggeeffachiisuufi isarratti hordofuu,

ገ. Hiriya gaggaarii warra amantii qaban kan isheen isaanii wajjin obbolummaa uummattu, haasawa gaggaarii wal jijjiirtuufi ziyaaraa kaayyoo qabdu raawwattu filachuufiidha.

፲. Waan sharrii ta'e isheerraa deebisuufi karaa gara isheetti dhaqqabuun cufuu, kun immoo hiriyaa hamtuufi bakka hamaa irraa fageessuudhaani.

Iimaana Mana Keessaa

፲. Gorsa ʾiffaa: mana kee bakka zikrii Rabbii taasisi

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “fakkeenyi mana isa Rabbiin keessatti zakkaramuufi mana Rabbiin keessatti hin zakkaramnee akka du'aatiifi fayyaati.” Muslimtu Abuu Muusaa irraa gabaase.

Kanaafuu mana ofii bakka zikrii Rabbii gosa hundaayyuu taasisuun

dirqama. Zikriin kun kan qalbii,
zikrii arrabaa, salawaata, Qur'aana
qara'uu, barnoota sharii'aa waliin
qu'achuu yookiin immoo kitaabota
adda addaa dubbisuu ta'uutu mala.

Manneen Muslimaa yeroo ammaa
meeqaafi meeqatu zikrii Rabbii
dhabuudhan duutee jirti. Kun immoo
hadiisa sahiha keessattis dhufeera.
Inumaa yeroo zikriin ishee
keessatti godhuma immoo sagalee
shayxaanaa kan akka sirbaa,
muuziiqaa, hamii, cubbuufi walitti
naqaa ta'emmoo maal haa ta'u!

Ogga diliifi waan Rabbiin dhorge
kan akka wal makannaa haraama
ta'e, hijaabaan malee maqaa

firoomaatiin, ollaa warra callisanii mana seenanuutiin kan muhrima hin ta'in waliin turuudhaan guutamtee jirtu immoo haalli manattii akkam ta'a laata! Maleykaan akkamumatti mana haala kana qabu seenti? Rabbiin isin haa mararfatuu, mana keessan zikrii Rabbiitiin fayyisaa jiraachisaa.

፫. Gorsa ጅffaa: mana keessan bakka salaataa taasisaa

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ وأوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتا واجعلوا بيوتكم قبلة وأقيموا الصلاة وبشر المؤمنين } سورة يونس الآية ٨٧

“Muusaa fi obboleessa isaattis: “Isin lachanuu ummata keessaniif Misratti manneen qopheessaa; manneen keessanis iddoo ibaadaa taasisaa; salaatas dhaabaa; mu’uminootas gammachiisi” jechuu wahyii goone.” (Yuunus: ١٠٩).

Ibn Abbaas irraa odeeffamee رضي الله عنه ni jedhe: “masjida ishee taasisuu ajajaman.” Ibn Kasiir ni jedhe: “inni kun –Rabbumatu beekaa- akka waan yeroo balaan Fir’awniifi ummata isaa irraa itti jabaatee isaan irratti dhiphisan salaataati ajajamaniiti fakkaata. Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ يا أيها الذين آمنوا استعينوا بالصبر والصلاة }
{ سورة البقرة الآية ١٥٣ }

“yaa warra amantan! Obsaafi
salaataan of gargaarsifadhaa”
(Albaqaraa: ٢:٢١١).

Hadiisa keessa kan jiru immoo
“Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم
yeroo wanti ta’e isaan yaachise ni
salaatu turan” jedha.”

Ibsi kun ibaadaa mana keessatti
gochuun, keessumaayyuu yeroo
Muslimoonni dadhabina qabanu
akkaan barbaachisaa ta’uu akeeka.
Akkasumas wantoota yeroo
Muslimoonni kaafiroota fuulduratti
salaata isaanii mul’isanii salaatuu
hin dandeenye ta’uu qabu nu

agarsiisa. Akkasumas waa'ee mihraaba Maryam kan iddoo ibaadaa ishee ture nu yaadachiisa.

Waa'ee isaa keessatti Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ كلما دخل عليها زكريا المحراب وجد عندها
رزقا { سورة آل عمران الآية ٣٧

“Zakariyyaan hanguma mihraaba isheerra seenuun soorata ishee biratti arge.” (Aali Imraan: ٩٩).

Sahaabonni salaata waajiba hin taane mana isaanii keessatti salaatuuf baay'ee ariifatu turan. **Kun seenaa waa'ee sanaa ibsituudha:** Mahmuud bin Arrabii'i Al-ansaarii irraa odeeffamee ni jedhe: Itbaan bin Maalik kan sahaabaa Ergamaa

Rabbii صلى الله عليه وسلم Ansaarotaa irraa warra lola Badrii hirmaate ta'ee, inni Ergamaa Rabbiitti صلى الله عليه وسلم dhufee “ani ija kiyya kana sodaadheera; ani immoo ummata kiyyan salaachisa. Yeroo roobni roobe lagni inni jidduu kootiifi jidduu isaanii lolaan yaa'e, masjidada isaanii dhagee isaaniin salaatu hin danda'u. Ati yaa Ergamaa Rabbii صلى الله عليه وسلم dhuftee mana kiyya keessatti naaf sagaddee bakka salaataa taasifachuun jaaladhe” jedhe. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم “yoo Rabbiin fedhe nan hojjadha” jedhaniin. **Itbaan ni jedhe:** “Ergamaan Rabbiitiifi صلى الله عليه وسلم Abuu Bakriin yeroo aduun guyyaa hanga ta'e ol fuudhamtu

dhufan. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم eeyyama gaafatan. Isaaniifan eeyyame. Yeroo mana seenan odoo hin taa'in “mana kee keessaa eessatti siif salaatuu jaalatta?” jedhan. Moggaa manaa wahiin isaaniif akeeke. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم dhaabataniit takbiiraa godhan. Nutis kaanee hiriira gallee raka'aa lama salaatanii salaamtaa ba'an.” Bukhaariitu gabaase.

Ibn Hajar, Rabbiin isa haa mararfatuu, [faayidaa hadiisa kanaa keessatti ni jedhe:](#)

‘Isa keessa bakka murtaa’aa wahii salaataaf mana ofii keessatti murteeffachuun akka danda’amu

akeeka; dhorgaan inni bakka murtaa'aa tokko masjidida irraa godhachuu keessatti dhufe hadiisani Abuu Daawud isa keessatti dhufeera. Kun immoo yeroo inni riyaa'ii yookiin wanti isa fakkaatu irraa sodaatamuutti hiikama. Bakka wahii mana keessatti salaataaf godhachuun odoma maqaan masjidada irratti dubbatameeyyuu waqfii ta'uu dirqama hin godhu.

፪፬. Gorsa 8ffaa: warra mana keessaatiif leenjii iimaanaa gochuu

Aa'ishaa irraa odeeffamee رضي الله عنها ni jette: “Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم yeroo harkan irraa laylii

salaatanu, ogga witrii sagadanii ka'an "yaa Aa'ishaa ka'ii witrii sagadi" jedhu turan." Muslimtu gabaase.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: "Rabbiin namicha halkan irraa ka'ee salaatee haadha manaa isaas dammaqsinaan kaatee salaatte, yoo isheen didde immoo bishaan fuula isheetti naqe haa mararfatu." Ahmadtu gabaase.

Mana keessatti dubartoota sadaqaatti kakaasuun waan akkaan iimaana dabalu irraayi. Inni waan guddaadha; Nabiyyiin صلى الله عليه وسلم isa irratti kaasaniiru. **Ni jedhan:** "yaa garee dubartootaa sadaqaa

kennadhaa; ani irra hedduu warra
ibiddaa ta'uun isin arge.”

Bukhaariitu gabaase.

Yaada jalqabaaf fayyadu keessaa
tokko saaxinii sadaqaan keessa
kaa'amu wahii mana keessa kaa'anii
hiyyeeyyiifi harka qalleeyyiidhaaf
gochuudha. Wanti isa keessa seene
hundinuu qabeenya warra dhimmaa
ta'a. sababni isaas inni qalqalloo
mana Muslimaa keessa isaaniif
jiruudha. Warri manaa yeroo mana
isaanii keessaa hidhannoo ayyamal
biidii (guyyaa jiinii bareechee ba'ee
mul'atu sadan jechuun guyyaa
kudha sadaffaa, kudha afraffaafi
kudha shanaffaa), wixataafi
khamiisa, muharramiin saglaffaafi

kurnaffaa, guyyaa Arafaa,
Muharramiifi Sha'abaana baay'ee
soomu argan, inni kun isatti
hidhachuudhaaf kan isaan kakaasu
ta'a.

**፪. Gorsa ሃffaa: zikriiwwan
sharii'aafi sunnaa manaan
hariiroo qabdu irratti
xiyyeeffanaa gochuu**

Fakkeenyawwan kanaa:

Zikriiwwan yeroo mana seenanuu

Imaamu Muslim sahiha isaa
keessatti gabaasee Ergamaan Rabbii
صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namni
tokko yeroo mana isaa seenu, ogga
seenuufi ogga nyaatu maqaa Rabbii

yoo dubbate, shayxaanni as bakka bulumsaas ta'ee irbaanni isiniif hin jiru jedha. Yoo seenee ogga seenu maqaa Rabbii hin dubbatin, bakka bulumsaa argattaniittu. Yoo ogga nyaatu maqaa Rabbii hin dubbatin bakka bulumsaafi nyaata argattaniittu jedha.” Ahmadiifi Muslimtu gabaasan.

Zikriiwwan mana irraa bahanu

Abuu Daawud sunana isaa keessatti gabaase Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namtichi ogga mana isaatii bahee

بسم الله ، توكلت على الله ، لا حول ولا قوة إلا بالله

‘Bismillaahi tawakkaltu alallaahi;
laa hawla walaa quwwata illaa
billaah’ jedhe ‘siif ga’eera;
qajeelfamteetta; rakkoo irraas
tikfamteetta’ jedhama. Shayxaannis
isarraa fagaata. Shayxaanni biraa ‘ati
akkamitti namicha qajeelfame, isaaf
ga’ameefi tikfame dnadeessa?’
jedhaan.” Abuu Daawudiifi
Tirmiziitu gabaasan. Inni Sahiih
Aljaami’iin keessas ni jira.

Siwaaka

Imaamu Muslim sahiha isaa
keessatti Aa’ishaa irraa gabaasee
رضي الله عنها ni jette: “Ergamaan
Rabbii صلى الله عليه وسلم yeroo mana

isaanii seenan siwaakiidhaan eegalu turan.” Muslimtu gabaase.

99. Gorsa 9ffaa: shayxaana ari’uuf jecha suuraa Albaqaraa mana keessatti qara’uu itti fufuu

Waa’ee kanaa keessatti hadiisota baay’ee dhufe. **Isaanis:**

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “manneen keessan qabrii hin taasisinaa; shayxaanni mana suuraan Albaqaraa keessatti qara’amu irraa ni baqata.” Muslimtu gabaase.

Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “suuraa Albaqaraa mana keessan keessatti qara’aa; shayxaanni mana isa

keessatti suuraan Albaqaraa qara'amu hin seenu.” Haakimtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Ammas kan sadarkaa aayata dhumaa lamaan dubbatuufi bu'aa inni mana keessatti qara'amuun fidu kan ibsutu jira. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin ol ta'e odoo samiifi dachii hin uumin waggaa kuma lamaan dura kitaaba barreesse. Inni Arshii bira jira. Inni aayata lama irraa buusee suuraa Albaqaraa ittiin xumure. Mana ta'e keessatti halkan sadii qara'amnaan shayxaanni isatti hin siqatu.” Ahmaddu Musnada keessatti

gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Barnoota sharii'aa mana keessatti geggeessuu

Gorsa saddeettaffaa: maatii barsiisuu

Inni kun dirqama sharii'aa itti gaafatamaan maatii raawwachuun dirqama ta'uudha. **Kun immoo ajaja Rabbii ol ta'ee guutuudhaaf:**

{ يا أيها الذين آمنوا قوا أنفسكم وأهليكم نارا
وقودها الناس والحجارة } سورة التحريم ، الآية
٦:

“Yaa warra amantan! Lubbuu keessanii fi maatiiwwan keessan ibidda qoraan isii namootaa fi

dhagaa heddu ta'e irraa eegaa.”
(Attahriim: 9).

Aayanni kun maatii ofii waa barsiisuu, isaan leenjisuu, gaariitti isaan ajajuufi hamtuu irraa isaan dhorguu irratti ajaja isa hundeeti. Garii waan warri tafsiiraa waa'ee hiika aayata kanaa ilaalchisee wanta itti gaafatamaa maatii irratti keessatti jedhan ilaali.

Qataadaan ni jedhe: “Rabbiin buluutti isaan ajaja; isa faallessuu irraa isaan dhorgaa; ajaja Rabbiitti ajajuufi sanarratti isaan gargaaruu irratti hojjachuudha. Yeroo kan isaan dilii hojjatan argite isaan loltee irraa dhorgita.” Xabariitu gabaase.

Alkiyyaa Axxabariin, Rabbiin isa haa mararafatuu, **ni jedhe:** “ilmaan keenyaafi maatii keenya amantiifi waan gaarii, akkasumas naamuusa dirqama ta’u barsiisuu qabna.

Ergamaan Rabbi **صلى الله عليه وسلم** khaadimee gabrittiyyuu barsiisuu ajajaniiru; ilmaaniifi maatii kee warra bilisa keessatti immoo maal jettaree?”

Bukhaariin, Rabbiin isa haa mararafatuu, “boqonnaan kun namni tokko gabrittii isaatiifi maatii isaa barsiisuu akka qabu dubbata” jedhe sana booda hadiisa isaa kan “namoota haala sadii qabaniif mindaa lamatu jira: Tokko namicha gabrittiin wahii isa bira

jiraannaan naamuusa ishee barsiisee
naamuusa ishee sireessee ishee
barsiisee barnootichas gaaromsee
sana booda ishee bilisoomsee
fuudhe mindaa lama qaba.”

Ibn Hajar, Rabbiin isa haa
marafatuu, [sharhii hadiisa kanaa
keessatti ni jedhe](#): “hadiisichi kun
boqonnichaan akki inni itti wal galu
gabrittiidhaan kallattiidhumaani;
maatiin immoo qiyaasaani. Sababni
isaas maatii ofii warra bilisatti
cinqamanii dirqama Rabbiitiifi
sunnaa Ergamaa Rabbii **صلى الله عليه وسلم**
barsiisuutu gabrittiitti ta’aabuu
irra dursa.” Fat-hul Baarii.

Baay'ina wanti inni itti tattaafatuu,
hojiifi hariiroo irraa kan ka'e maatii
isaa barsiisuuf yeroo dhabuun ni
mala. Kanaaf furmaata ta'uu kan
danda'u tokko guyyaa tokko wal
ga'ii maatii hundaa, inumaayyuu
firoottan isaas kan dabalatuuf mana
keessatti sagantaa barumsaa
baasuudha. Beellama kanaan hunda
isaaniyyuu ni barsiisa. Dhufanii itti
hirmaachuu isaaniis ni ilaala. Akka
isaan dhufuuf hamilee godhatanus ni
kakaasa. Fuuldura isaaniitti innis
dhufuu waadaa of seensisa. Waa'ee
kanaa keessatti waan Ergamaa
Rabbii صلى الله عليه وسلم irraa argame
dhaga'i.

Bukhaariin, Rabbiin isa haa mararfatuu, “boqonnaan kun sila dubartootaaf guyyaan of danda’e tokko isaan barsiisuuf ni taasifamaa kan jedhu dubbata” jedhe. Hadiisa Abuu Sa’iid Alkhudrii kan dubartoonni isa keessatti Nabiyyiidhaan صلى الله عليه وسلم “dhiironni sirraa nu injifataniiru. Guyyaa tokko ofii keetii nuuf baallami” jedhan. Achumaan guyyaa tokko isaaniif baallamee isa keessa isaan qunnamee isaan gorse jedhu Bukhaariin dubbate.

Ibn Hajar ni jedhe: gabaasa Sahl bin Abuu Saalih abbaa isaa irraa ,
abbaan isaa immoo Abuu Hurayraa

irraa gabaase keessatti fakkaataa seenaa kanaa gabaasee ni jedhe: “baallamni keessan mana abaluutti” jedhanii achitti dhaqanii isaaniin dubbatan. Fat-hul Baarii.

Hadiisa kana irraa mana keessatti dubartoota barsiisuu akka qabnutu hubatama. Akkasumas ariifannaa dubartoonni sahaabaa barumsa irratti qaban; qabsoo ofii gara dhiiraa qofatti deebisanii dubartoota dhiisuun hanqina guddaa daa’iifi itti gaafatamtoota manaa bira jiruudha.

Warri qara’an tokko tokko jechuun ni mala: “mee nuti guyyaa tokko isaaniif haa goonu; maatii keenyatti kana yoo himne sagantaa kana

keessatti maaltu isaaniif
dhiheeffama? Akkamitti eegalla?”

Deebii kana keessatti yaada armaan
gadii kan akkuma walii galaatti
maatii barsiisuuf, keessumaayyuu
dubartoota barsiisuuf kaarikulamii
bal’aa ta’un siif dubbadha.

Tafsiira beekaa Assa’adii kan
“Taysiir Alkariim Almannaan fii
tafsiiri Kalaam Almannaan”
jedhamu mujallada torbaan
kaa’ ametu adda adda baasee
laaffisee ibsa. Guutuu isaa yookiin
suuraa isarraa murtaa’aa ta’e qofa
qaraasifta.

‘Riyaad Assaalihiin’ hadiisa isaa
tokko tokko ibsuu waliin, waan

hadiisicha irraa fudhatamu
dabalatee, kanaaf immoo kitaaba
'Nuz-hat Annazar' jedhu
fayyadamuun ni danda'ama.

Kitaaba 'hidhannoo gaarii kan
waa'ee dubartii keessatti Rabbii fi
ergamaa isaa irraa mirkanaa'e' kan
sheykh Siddiiq Hasan Khaan.

Akkasumas dubartoanni ahkaamota
fiqhii garii kan akka ahkaama
xahaaraa, dhiiga uumamaa (haydii),
ahkaama salaataa, zakaataa, soomaafi
hajjii yeroo dandeesse, garii
ahkaama nyaataafi dhugaatii,
uffataafi faayaa, karaa uumamaa
(fixraatii)fi waan dhorgamaa,
hukmii muuziiqaa, footoofi kkf

dubartootaaf barbaachisaadha.

Wabiin kana baruuf nama gargaaru immoo fatwaalee warra beekumsaa kan akka fatwaa Shaykh Abdul Aziz bin Baaz, Shaykh Muhammad bin Saalih Al-usaymiiniifi fatwaan warra beekumsaa kan biroollee kan barreeffames ta'ee kaasetta keessatti waraabame hunduu ni ta'a.

Ammas wanti sagantaan barumsa dubartootaafi maatii of keessaa qabaatu barumsaafi sagantaa da'awaa nama hunda hirmaachisu kan aalimoonniifi barattoonni amanamoon kennan isaan yaadachiisuudha. Kun immoo burqaa barnootaa hedduufi gosa adda addaa argamsiisuuf gargaara.

Kana waliin immoo sagantaa
Qur'aanni raabsamu
dhaggeeffachuun dagatamuu hin
qabu; xiyyeeffannoon itti kennamuu
qaba. Ammas kallattii barnoonni
ittiin argamu baay'isuu keessaa kan
biroo guyyaa manni kitaabaa
dubartoota qofaaf eeyyamamu akka
deemanii dubbisan isaan
yaadachiisuufi bifa sharii'aan
eeyyamuun isaan geessuu
barbaachisa.

፪. Gorsa Cffaa: mana kitaabaa
(laayibrarii) Islaamaa mana
keessaa qabaachuu

Waan maatii barsiisuuf nama
gargaaru, sagantaa diinii hubachuu

isaaniif bal'isuudhaafi ahkaama
sharii'aa qabachuuf kan isaan
gargaaru keessaa tokko laayibrarii
Islaamaa mana keessatti
hojjachuudha. Guddaa ta'uun ishee
dirqamaa miti; kan ilaalcha keessa
seenu kitaabota barbaachisoo
funaananii bakka fudhachuun isaa
mijaa'u kaa'uufi akka isaan
dubbisan itti kakaasuudha.

Ruknii keessoo mana taa'ichaa
qulqulluufi dabaree qabu, bakka
kitaabotaafis mijaa'aa daree
hirribaa, bakka taa'icha keessummaa
kan sagantaan isaa nama hundaafuu
mijaa'u akka inni yeroo hunda
dubbisuuf kaa'uudha.

Wanti laayibrarii ittiin bareechan tokko immoo kitaabota wabii gaaffiiwwan irratti wal dhabame qoratanuufi ijoollee mana barumsaatti gargaaru qabaachuu; kitaaba qabiyyee adda addaa qabu kan nama guddaafi xiqqaadhaaf, dhiiraafi dubartiidhaaf tolu, waan keessummaa, jaalalloofi ilmaaniif, akkasumas warra maatii tokko dubbisuuf kennamuuf barreeffame qabaachuudha; kun immoo nuskhaa gulaalamtee hadiisni isaas gabaastonni isaa itti baafame ta'uu qaba. Akkasumas kitaaba faallaa erga warra muuxannoo qaban mari'achiisanii booda mana kitaabaa keessa galchaniitii itti fayyadamuun ni ta'a. Wanti kitaaba argachuudhaaf

nama gargaaru dabaree qabiyyee
isaaniitiin kaa'uudha. Kitaabni
tafsiiraa dabaree tokkorra, hadiisni
kan biraa, fihiin sadaffaafi haala
kanaa ta'uu qaba.

Yaada tokko tokko waa'ee kanaa
keessatti qabadhu

Kitaaba tafsiiraa: tafsiira Ibn kasiir,
Tafsiira Ibn Sa'adii, Zubdat Attafsiir
kan Ashqar, Fii Zilaal Alqur'aan,
Badaa'i'i Attafsiir kan Ibn
Alqayyim, Usuul Attafsiir kan
Usaymiin, Lumhaatun fii Uluumil
Qur'aan kan Muhammad Saa'id.

Hadiisa: Sahiih Alkalim Axxayyib,
Amalul Muslim Yawmi wallayl,
Assahiih Almusnad min Azkaar

Alyawm wallaylaa, Riyaad
Assaalihiiniifi sharhii isaa Nuzhat
Annazr, Mukhtasara Sahiih
Albukhaarii kan Zubaydii,
mukhtasara sahiha Muslim kan
Munziriifi Albaanii, Sahiih
Aljaami'i Assaghiir, da'iif aljaami'i
Assaghiir, sahih Attarghiib
wattarhiib, Assunnatu
wamakaanatuhaa fittashrii'i,
Qawaa'id wafawaa'id min Al-
arba'iin Annawawiyyaa kan Naazim
Sulxaan.

Kitaabota aqiidaa: Fat-hul majiid
sharhii kitaaba tawhiidaa kan
Arnaa'uxiin gulaale, A'alaam
Assunnatil Manshuuraa kan Hikamii
isa gulaalame, Ma'aarij Alqabuul

kan Hikamii, sharhii aqiidaa
Xahaawii kan Albaaniin gulaale,
Silsilat Al-aqiidaa kan Umar
Suleymaan Al-ashqar fi Ashraax
Assaa'aa kan Dr. Yuusuf Alwaabil.

(walumaa galatti kitaabota fannii
hunda keessatti barbaachisan
sheekhni dubbateera. Garuu yaadni
kun ammaaf ummata keenya waliin
baay'ee waan hin deemneef asumatti
dhiisee bira tara. Sababni isaas
ummanni keenya dubartootaa fi
daa'ima mana keessaa dhiisee
beektoleenuu kitaaba kana seeraan
arganii hin dubbifne. Kitaabota
akkasii kana laayibrariin dhuunfaa
tokko guuttachuudhaafis qabeenya
barbaachisa. Fakkeenyaaf kitaabolee

fikraadhaaf ta'an kan inni
baay'inaan dubbate hedduun isaanii
kitaabota biyya keenya seenanii
miti. Kitaabonni seenaa kan akka
Bidaayaafi Nihaayaa immoo
dubartoota kamtu taa'ee dubbisa
jechuuf asirratti dubbatama.
Dhuguma warri akka Rahiiq
Almakhtuum barbaachisaadha ni
argamas. Kaan immoo arguun
isaaniis rakkisaadha; yoo argames
namni dubbisu xiqqaadha.)

፪. Gorsa ፪Offaa: laayibrarii sagalee mana keessaa

Wantoonni mana hunda keessattuu
waraabamee jiru khayrii keessattis
ta'ee sharrii keessattis hojiirra

oolchuun ni danda'ama. Akkamitti itti fayyadama isaanii jijjiiruun Rabbiin kan jaalachiisuu taasisuun danda'ama?

Kana gochuuf kan gargaaru laayibrarii sagalee kan kaasettoota Islaamaa gaggaarii beektonni, warri Qur'aana qara'uufi kan da'awaa godhan baasan, kan khuxbaa godhaniifi gorsan baasan of keessaa qabu hojjachuudha.

Kaasettoota Qur'aanaa kan sagalee Rabbiin sodaatuun gariin imaamota taraawiihaa qara'an dhaggeeffachuun maatii mana keessaa jijjiiruu irratti gahee guddaa qaba. Kun immoo hiika isaatiin

jijjiiramuus ta'ee irra
deddeebiidhaan haffazuudhaafis ni
ta'a. Akkasumas Qur'aana
dhaggeeffachuudhaan muuziiqaafi
sagalee shayxaanaa adda addaa irraa
of tiksuu. Sababni isaas gurriifi qomti
namaa Qur'aanniifi sagaleen
shayxaanaa isa keessatti walitti
qabamuu hin danda'u.

Kaasettoonni fatwaa baay'een maatii
manaa ahkaama hedduu kan jireenya
isaanii guyyaa guyyaatti isaan
mudatu hubachiisuu danda'utu jira.
Kaasettoonni waan akkanaatiif
gargaaran immoo kaasetta Sheykh
Abdul Aziiz bin Baaz, Shaykh
Muhammad Naasir Addiin Al-
albaanii, Shaykh Muhammad Al-

usaymiin, Shaykh Saalih Al-fawzaaniifi kkf warra beekumsa keessatti amanamoo ta'aniidha.

Muslimni tokko kallattii fatwaa irraa fudhatutti xiyyeeffannoo kennuun dirqama. Sababni isaas inni kun amantiidha; nama amantii keessan irraa fudhattan hubadhaa. Nama gaarummaa, sodaa Rabbiitiin, of tiksuu, hadiisa sahiha irratti hirkachuu, maz-haba isaa tumsuuf deemuu dhabuu, ragaa wajjin deemu, karaa jiddu galaa kan jabeessuus ta'ee laaffisuun keessa hin jirre qabachuun beekamu isatu beekaa waa gaafannee irraa barannuudha.

Warra da'awaa godhanii ummata
tiksuu irratti hojjatan, ragaa namaaf
mul'isuufi munkara dhorguu irratti
socho'an dhaggeeffachuun nama
dhuunfaa manneen Muslimaa
keessatti ijaaruuf gahee guddaa
qaba.

Kaasettoonni baay'eedha; warri
da'awaa godhus hedduudha. Kan
barbaachisu Muslimni namicha
da'awaa godhu irraa mallattoo
karaan inni irra jiru nagaa ta'uu
beekee kaasetta isaa irratti
ariifachuufi dhaggeeffachuu isheetiif
tasgabbaa'uudha.

Mallattooleen kunis:

Namichi aqiidaa firqaa (garee) sirrii,
kan Ahlassunnaa wal jamaa'aa irra
jiraachuu, kan sunnaa hordofuufi
bida'aa irraa adda ba'u ta'uu,
adeemsa isaa keessattis giddu gala
kan daangaa hin tarreefi kan
boodattis hin hafne ta'uudha.

Nama hadiisa sahiha irratti
hirkatuufi hadiisa da'iifaafi
mawduu'a irraa fagaatu ta'uu qaba.

Nama haala ummataatiifi qabatama
isaan irra jiran hubate ta'uu, kan
dawaa geessee bakka dhukkubaa irra
kaa'u, namootaaf waan isaan
haajomsiiisu kennu ta'uu qaba.

Nama hanga isaaf mijaa'een haqa
dubbatu, kan kijiba hin dubbanneefi

dallansuu Rabbiitiin namoota of hin jaalachiifne ta'uun dirqama.

Faaruun hunduu kan Rabbiiti;
kaasettoonni warra kanaa guuteera.
Akka kaasetta Shaykh Dawsirii,
Shaykh Muhammad Jamiil Ghaazii,
Shaykh Ihsaan Ilaahii Zhaahir,
Shaykh Salmaan Al-awdaa, baay'ee
kaasettoota Ahmad Al-qahxaan,
Shaykh Aa'id Alqaranii, Shaykh
Naasir Al-umarii[9]fi kanneen
biroollee ni jiru. Rabbiin cufa
isaaniitiinuu ummata haa
fayyadu.[9]

Kaasettoota ijoollee irraa suuraa
baay'ee kan ijoolleen daa'imni
qaraatu, zikriiwwan halkaniifi

guyyaa, naamuusa Islaamaa,
nashiidaawwan kaayyootti
xiyyeeffatteefi kkf haffazuu
keessatti jijjiirama guddaa baay'ee
argine.

Kaasettoota kana dabaree isaaniitiin
kaa'uun gabaabinaan itti
dhaqqabuudhaaf karaa nuuf laaffisa.
Akkasumas akka kaasettoonni kun
hin banneefi tapha daa'immanii hin
taane eeguudhaaf gargaara.

Kaasettoota gaggaarii kana erga
dhaggeeffannee kaanee booda
namootaaf kennuudhaanis ta'ee
ergisuudhaan isa diddiriirsuun
barbaachisaadha. Kaasettiin mana
hojii keessa jiraachuun haadha
manaa akkaan gargaara; akkasumas

mana hirribaa keessa jiraachuun
yeroo hundaa irraa
fayyadamuudhaaf nu gargaara.

**፪. Gorsa ፪ffaa: namoottan
gaggaarii, filatamoofi barattoota
sharii'aa akka dhufanii mana
ziyaaran waamuu**

Rabbiin ol ta'e Nuuh irraa nuuf
himee ni jedhe:

{ رب اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين والمؤمنات ولا تزد الظالمين إلا تباراً
{ سورة نوح الآية : ٢٨

“Gooftaa kiyya! Anaaf, abbaa fi
haadha kiyyaaf, nama mu'umina
ta'ee mana kiyya seeneef,
mu'uminootaa fi mu'umintittiifiis

araarami. Kaafirootaafis badii malee hin dabalin.” (Nuuḥ: 9፫).

Warri iimaanaa mana kee seenuun nuura isaaf dabala. Sababaa dubbii isaanii, gaaffii isaanii, isaanii waliin dubbachuudhaan faayidaa baay’ee argama. Namni miskii baatu siif kenna yookiin irraa bitta; yoo kana hin taane immoo foolii gaariitu isarraa sitti dhaga’ama. Ilmaan, obbolaan, abbootiin, dubartoonni duuba hijaabaatiin waan dubbatamu kana dhaggeeffachuudhaan hundaafuu leenjii ta’a. yeroo waan gaarii mana seensifte sherrin mana seenee onsuu irraa dhorgiteetta.

ጭ. Gorsa ጭffaa: ahkaama sharii'aa mana keessatti geggeeffamu barachuu

Isaan keessaa:

Mana keessatti salaatuu

Dhiira yoo ta'e Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم waa'ee isaa keessatti ni jedhan: “caalaan salaataa waan waajibaan ala jiruu isa namichi mana isaa keessatti salaatuudha.”
Abuu Daawudtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Salaata waajibaa yoo rakkinaan ta'e malee masjiduma keessatti qofa salaatuu qaba. Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan:

“salaanni sunnaa namichi mana isaa keessatti salaatu kan inni namoota biratti salaatu irra akka salaanni waajibaa jamaa’aadhaan salaatamu isa kophaa salaatamu irra caalutti dabalata.” Ibn Abuu Shaybaatu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira. Dubartoonni hanguma bakki salaata ishee dhokataa ta’uun sadarkaan isaa caalaa ta’a. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “caalaan salaata dubartootaa keessoo mana isheetti.” Axxabraaniitu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Mana isaa keessatti nama biraatiif dhagee imaama ta’uu dhiisuu, bakka abbaa manaas

eeyyama isaatiin malee taa'uu dhiisuu

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namichi bakka to’annoo isaa jala jirutti imaama isaaf hin ta’amu. Bakka kabajamtuu inni mana keessaa qabus eeyyama isaatiin malee hin taa’amu.”

Tirmiziitu gabaase. Kana jechuun namni odoma isarra qara’aa ta’eeyyuu bakka inni hogganu keessatti yookiin bakka inni itti gaafatamummaa qabu keessatti isaaf imaama hin ta’u. Fakkeenyaaf abbaa manaafi imaama masjidaati.

Akkasumas nama kamiifuu bakka dhuunfaa abbaa manaa ta’e kan akka

firaashaafi siree isaa irra taa'uun
eeyyama isaatiin malee hin ta'u.

፩፩. Eeyyamsiifannaa

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ يا أيها الذي آمنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم
حتى تستأنسوا وتسلموا على أهلها ذلكم خير لكم
لعلكم تذكرون "٢٧" فإن لم تجدوا فيها أحدا فلا
تدخلوها حتى يؤذن لكم وإن قيل لكم ارجعوا
فارجعوا هو أركى لكم والله بما تعملون عليم }
سورة النور الآيتين ٢٧، ٢٨

“Yaa warra amantan! Mana keessan
hin ta'in hanga hayyamsiifattanii fi
abbootii isaanii nagaan gaafattanitti
hin seeninaa. Akka gorfamtaniif
jecha santu isiniif caala. Yoo ishee
keessatti nama tokkos arguu baattan,

hanga isiniif hayyamamutti ishee hin seeninaa. Yoo deebi'aa isiniin jedhames deebi'aa. Santu isiniif irra qulqulluu dha. Rabbiinis waan isin dalagdan hunda beekaa dha.”

(Annuur: 99-97).

Ammas Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ وأتوا البيوت من أبوابها } سورة البقرة الآية :
١٨٩

“gara manneeniitti hulaalee isaanii irraan kottaa.” (Albaqaraa: 97).

Manneen kan namni tokkollee isa keessa hin jirre namichi yoo meeshaa isa keessa qabaate kan akka mana keessummaaf qopheeffamee

eeyyamaan maleetti seenuun ni
eeyyamama. **Rabbiin ol ta'e ni jedhe:**

{ ليس عليكم جناح أن تدخلوا بيوتاً غير مسكونة
فيها متاع لكم والله يعلم ما تبدون وما تكتمون }
سورة النور الآية ٢٩

“Mana namni keessa hin jiraanne
kan ishee keessa meeshaan keessan
jiru (**hayyama malee**) yoo seentan
badiin isin irra hin jiru. Rabbiin
waan isin mul’iftaniifi waan isin
dhoksitanis ni beeka.” (**Annuur: 9፫**).

Manneen firoottaniifi hiriyootaatii
nyaachuun homaa rakkoo hin qabu;
akkasumas namni tokko yeroo
furtuun mana nama bira isarka
jiraate yoo kan isaan hin jibbine ta’e

nyaachuun ni eeyyamama. **Rabbiin**
ol ta'e ni jedhe:

{ ليس على الأعمى حرج ولا على الأعرج
حرج ولا على المريض حرج ولا على أنفسكم
أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم أو بيوت
أمهاتكم أو بيوت إخوانكم أو بيوت أخواتكم أو
بيوت أعمامكم أو بيوت عماتكم أو بيوت
أخوالكم أو بيوت خالاتكم أو ما ملكتم مفاتحه أو
صديقكم ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعاً أو
أشتاتاً } سورة النور الآية ٦١

“(Namaa wajjin nyaachuu keessatti)
Jaamaa irra rakkinni hin jiru. Naafa
(hokkolaa) irras rakkinni hin jiru.
Dhukkubsataa irras rakkinni hin jiru.
Isin irrattiis mana keessan irraa,
yookiin manneen abbootii keessanii
irraa, yookiin manneen haadholii

keessanii irraa, yookiin manneen obboleeyyan keessan dhiiraa irraa, yookiin manneen obboleettiwwan keessanii irraa, yookiin manneen wasiila (**abbeeraawwan**) keessanii irraa, yookiin manneen adaadota keessanii irraas, yookiin manneen eessumman keessanii irraas yookiin manneen haboowwan (**aaddee**) keessanii irraa, yookiin waan furtuun isaa harka keessan jiru irraa, yookiin (**mana**) hiriyyaa keessanii irraa nyaachuu keessatti rakkinni isin irra hin jiru. Walii wajjinis ta'ee adda addaan nyaachuu keessatti badiin isin irra hin jiraatu.” (**Annuur: 99**).

Daa'immaniifi khaadimtoota akka isaan mana hirriba abbaafi haadhaa yeroo hirriba isaanii eeyyamaan malee hin seenne ajajuu: yeroon kunis salaata subhiitiin dura, yeroo guyyaa boqonnaaf rafamuufi booda salaata Isha'a'iiti. Kunis kan inni dhorgamuuf akka ijji isaanii waan ilaaluu hin qabne irra hin buuneefi. Odoo yeroo biraa akka tasaa arganii ni dhiifama; sababni isaas isaan warra olii gadi deemanuudha dhorguun isaanii hin mijaa'u.

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ يا أيها الذين آمنوا ليستأذنكم الذين لم يبلغوا
الحلم منكم ثلاث مرات من قبل صلاة الفجر
وحين تضعون ثيابكم من الظهيرة ومن بعد
صلاة العشاء ثلاث عورات لكم ليس عليكم ولا

عليهم جناح بعدهن طوافون عليكم بعضكم على
بعض كذلك يبين الله لكم الآيات والله عليم حكيم
{ سورة النور الآية ٥٨ .

“Yaa warra amantan! Isaan
(gabroonni) mirgi keessan
dhuunfattee fi isin irraa isaan umrii
saalfii (gaa’ilaa) hin ga’in yeroo sadi
hayyama isin haa gaafatanu: salaata
fajrii dura, yeroo walakkaa guyyaa
ho’aaf uffata keessan baafattanii fi
salaata ishaa’ii booda. Yeroo sadi
kan isin qullaa baatanii dha. Isaan
kanaan ala gariin keessan garii irra
yoo naanna’an, isin irras ta’ee isaan
irra diliin hin jiraatu. Akka kanatti
Rabbiin keeyyattoota (Isaa) isiniif

addeessa. Allaahn beekaa, ogeessa.”
(Annuur: 87).

87. Mana nama biraa keessa eeyyama isaatiin ala ilaaluun hin ta’u:

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namni mana ummata wahii keessa eeyyama isaaniitiin ala ilaalee ija isaa baasan gumaas ta’ee kafaltiin isaaf hin jiru.” Ahmadu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Dubartii ishee hiikamtee iddaa lakkoowwattu mana ishee irraa yeroo iddaa san keessa baasuu dhiisuufi isheenis bahuu dhiisuu qabdi. **Rabbiin ol ta'e ni jedhe:**

{يا أيها النبي إذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن
وأحصوا العدة واتقوا الله ربكم لا تخرجوهن من
بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشة مبينة
وتلك حدود الله ومن يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه
لا تدري لعل الله يحدث بعد ذلك أمرا} سورة
الطلاق الآية .

“ Yaa Nabiyyichaa! Yeroo
dubartoota hiiktan, 'Iddaa' isaaniitiin
isaan hiikaa. 'Iddaass' lakkaa'aa.
Rabbii Gooftaa keessan ta'es
sodaadhaa. Yoo gocha fokkataa ifa
ta'een dhufan malee manneen isaanii
irraa isaan hin baasinaa; isaanis hin
ba'in. Sun daangaawwan Rabbiiti.
Namni daangaawwan Rabbii tare,
dhugumatti inni lubbuu ofii
miidheera. Yoo tasa Rabbiin san
booda dhimma haara'a (walitti

deebi'uu gidduu keessanitti) uume hin beektu.” (Axxalaaq: ፪).

Maslaha sharii'aa ilaalee abbaan manaa haadha manaa ishee finciltuu taateen mana keessattis ta'ee manaan alatti ooduun ni eeyyamama. Mana keessatti ittiin ooduun ragaan isaa jecha Rabbii ol ta'eeti:

{ واهجروهن في المضاجع } سورة النساء
الآية ٣٤

“ciisa keessatti isheedhaan oodaa.” (Annisaa'i: ፩፩).

Manaan alatti ittiin ooduun immoo kan Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم dubartoota isaaniitiin oodanii

manneen isaanii keessatti isaan
dhiisanii bakka ol fuudhamtuu wahii
keessa ji'a tokkoof taa'antu jira.
Bukhaariitu gabaase.

Kophaa isaa mana keessa hin bulu

Abdullaah bin Umar irraa
odeeffamee رضي الله عنه ni
jedhe: صلى الله عليه وسلم
kophummaa irraa dhorgan; namichi
kophaa mana keessa buluu yookiin
kophaa isaa imala ba'uu dhorgan.
Ahmadtu gabaase. Dhorgan kun
sababni isaa waan mukuufi wanti isa
fakkaatu kan akka diinniifi hattuun
seenuu, dhukkubni qabuun keessa
jiraatuufi. Hiriya isaa wajjin

jiraachuun diinniifi hattuun isa tuquu irraa deebisa; dhukkubas irraa hir' isa.

Gubbaa manaa[ጸ] kan wanti akka inni hin kufne isa eegu hin jirre irra rafuu hin qabu.

Kun immoo akka inni hin kufneef gargaara. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “namni mana ijaarsa kufuu irraa isa dhorgu hin qabne gubbaa rafe dhugumatti waadaan Rabbii isarraa qulqulloofteetti.” Abuu Daawudtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira. Sababni kun dhorgameef namni rafu hirriba keessa garagaggala. Yeroo gubbaa

manaa hijaaba kufuu irraa nama dhorguufi konkolaachuu irraa isa eegu hin qabnee rafe kufee du'uu danda'a. Yeroo san namni tokkollee du'a isaatiin hin qabamu. Eeguun Rabbiis isarraa qulqulloofti. Yookiin immoo sababa guuttachuu dhiisuu isaatiin eeguun Rabbii akka isarraa deemu sababa ta'eera jechuudha.

Adurreen mana keessaa yeroo bishaan irraa dhugde isa hin najastu

Abdullaah bin Abuu Qataadaah abbaa isaa irraa odeessee رضي الله عنه ni jedhe: abbaan isaa bishaan wuduu wahii isaaf kaa'ame. Adurreen arraba ishee keessa seensifte. Inni

isuma irraa wuduu'ate. 'yaa Abuu Qataadaa adurreen arraba keessa seensifteetti' jedhaniin. **Innis ni jedhe:** Ergamaa Rabbiitii صلى الله عليه وسلم jedhanuun dhaga'e: "adurreen warra manaa irraayi; isheen waan isin irra naannoftuudha." Ahmaddu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira. Gabaasa biraatiin immoo "isheen najaasaa miti; isheen waan isinirra naannoftuudha" jedhan. Ahmaddu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Manneen keessatti wal ga'uu

፪. Gorsa ፪ffaa: wal ga'ii
waa'een maatii irratti
dubbatamuuf yeroo mijeessuu

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

{ وأمرهم شورى بينهم } سورة الشورى الآية
٣٨

“dubbiin isaanii jidduu isaaniitti
mariidhaan ta’a.” (Ashuuraa: ٩٧).

Ogga yeroon murtaahaan wahii
nama dhuunfaa maatii hundaaf
taa’icha wal qixa ta’een bakka isaaf
ta’u irratti waa’ee maatii keessaas
ta’ee kan alaa isa maatiidhaan walitti
rarra’u dubbachuudhaaf
mijeeffamuun maatiin sun waliin
jiraachuu, wajjin hojjachuufi wal
gargaaruu akeeka. Namichi Rabbiin
itti gaafatamummaa maatii isarra
kaa’e mana isaa keessatti itti
gaafatamummaa duraa qabaachuufi

abbaa murtii ta'uun beekamaadha.
Garuu yeroo warra kaaniif
mijeessuun, keessumaayyuu yeroo
ilmaan guddatan, sana keessa
immoo yaanni isaanii madaala
guddaa qabdii amanuun dabalatatti
itti gaafatamummaa baachuu irratti
leenjii isaaniif ta'a. Fakkeenyi kanaa
wantoota hajjii yookiin umraa
Ramadaanaatti rarra'uufi kan isa
fakkaatan kan akka boqonnaa,
firoota dubbisaniif firooma fufuuf
imala ba'uu, yookiin boqonnaa
eeyyamamu fudhachuu, sirna
fuudhaafi heerumaa akkasumas sirna
cidhaa sirreessuu keessatti, waa'ee
aqiiqaa (ilma dhalate irraa qaluu),
mana tokko irraa kan biraatti

jijjiirrachuu, hojiiwwan khayrii adda
addaa kan akka hiyyeeyyii ganda
keessaa lakkaa'uun gargaarsa
isaaniif kennuu yookiin nyaata
isaaniif erguu isaan
maryachiisuudha. Akkasumas
akkaataa maatii, rakkoo
firoowwanii, akkamitti akka isa
furanuufi kkf mari'achuudha.

Bakka kanatti waliin mari'achuun
itti akeekuun barbaachisu waliin
mariyachuu maatiin ilmaan isaanii
waliin taasisanuudha. Rakkoon
ilmaan ga'eessa mudatu kophaatti
isaan waliin taa'uudhaan malee
furmaata hin argatu. Abbaan ilma
isaa waliin kophaa bahee waa'ee
rakkoo dardaratti rarra'uu, umurii

itti gaafatamummaafi ga'eessummaa
ittiin mari'ata. Akkasumas haati
intala isheetiin kophaa baatee
ahkaama sharii'aa isheedhaaf
barbaachisu ishee qabachiifti;
rakkoo umurii sana keessatti ishee
mudatu furuuf ishee gargaarti.

Abbaafi haati haasawa akka “.... an
yeroon umurii keetiin jiru....”

jechuun qeebaluu keessatti gahee
guddaa qaba. Waan akkanaa ifaan
haasa'uu dhiisuun isatu hiriyyaa
badaa kan sababa isaatiin hamaan
guddaan uumamu argamu taasisa.

**90. Gorsa Ɔffaa: wal dhabbii
maatii ijoollee fuulduratti
muldhisuu dhiisuu**

Gareen wahii mana keessa falmii wahiitiin malee jiraachuun baay'ee xiqqoodha. Kanaafuu walitti araaramuun gaariidha; gara haqaatti deebi'uun immoo sadarkaa guddaadha. Garuu wanti wal qabachuu manaa jeequ, ijaarsa keessaa kan miidhu wal dhabbiif fuuldura maatiitti mudhisuudha. Sana booda gara garee lamaatti yookiin kan sana caalutti qoodamu; humnis ni diiganti. Kun immoo miidhaa hamilee ilmaaniifi daa'imman irra dhaqqabutti dabalata. Mee haala maatii abbaan ilmaaniin 'haadha keetiin hin dubbatin' jedhuufi haatis 'abbaa keetiin hin dubbatin' jettu xiinxali. Ilmaan yeroo hundaa hamileen

isaanii jeeqamee diigama. Cuftinuu cingii keessa jiraatu.

Wal dhabbi argamsiisuu irraa haa eeggannu. Yeroo argamte immoo ishee dhoksuu haa yaallu. Rabbiin qalbi tokko nuuf gochuu kadhanna.

99. Gorsa Q&ffaa: nama diiniin isaa hin jaalatamne mana seensisuu dhiisuu

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “fakkiin hiriya badaa akka nama buufaa buufuuti.” Abuu Daawudtu gabaase. Gabaasa Bukhaariitiin immoo “namni sibiila buufu mana kee yookiin uffata kee guba; yookiin foolii badaa irraa argita.” Bukhaariitu gabaase.

Wallaahii gosa badii hedduun mana guba. Warri badii meeqaafi meeqatu mana seenee waliin diina ta'uu jidduu maatiitti uume; abbaa manaa fi haadha manaa adda baase. Nama haadha manaa abbaa manaa duraa balleesse, akkasumas abbaa manaa haadha manaa duraa balleesse Rabbiin abaareera. Isaan akkasii baay'eetu diinummaa jidduu abbaafi ilmaatti uuman. Sababni sihriin mana keessa kaa'amuuf yookiin hanni mana keessatti uumamuu danda'uuf akkasuma haalli maatii baduuf namni amantiin isaa hin jaalatamne mana seenuudhaani. Inni akkanaa kun odoma ollaa ta'eeyyuu, dhiiras ta'ee dubartii, warra maqaa jaalalaa mul'ifatan dhiiraaf dubartiis

taanaan akka inni mana seenu
eeyyamunn hin ta’u. Gariin namaa
iddoo rakkoorra ijatanutti callisee
yeroo balbala irratti isa arge seenuu
isaaf eeyyama; kun immoo odoma
warra badii ta’uu isaa beekuuyyi.

Dubartoonni immoo itti

gaafatamummaa isa kanaa guddaa

ta’e baatti. Ergamaan Rabbii صلى الله

عليه وسلم ni jedhan: “yaa namootaa!

Guyyaa kamtu irra kabajamaadha?

Guyyaa kamtu irra kabajamaadha?

Guyyaa kamtu irra kabajamaadha?”

‘Guyyaa hajjii guddaatu irra

kabajamaadha’ jedhan. Sana

Ergamaan Rabbii صلى الله

عليه وسلم khuxbaa isaanii guyyaa sanii kan

waan baay’ee of keessatti qabatte

san keessatti ni jedhan: “haqqiin

keessan kan dubartoota keessan irraa qabdan nama isin jibbitan firaasha keessan irra ijjaachiisuu dhiisuufi nama isin jibbitanu mana keessan keessatti eeyyama gochuufii dhiisuudha.” Tirmiziitu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira. Yaa dubartii Muslimaa yeroo abbaan manaa keetii yookiin abbaan kee rakkoo beekaniif jecha ollaan wahii mana seenuu dhorgan hin dallanin; nama aqlii qabu murteeffattuu ta’i. Yeroo isheen abbaa keetiifi kan ishee waliin madaalte akka waan inni hin dandeenye isa gaafattu si gootee si biraa deebiti.

Abbaa manaa keetiitiif yeroo mana keessa namni badii wahii isaaf gaaromsan jiraatan gaarii yaaduun, gorsuun sirratti dirqama.

Kenna: hanga dandeesseen mana keessatti argamuuf yaali. Abbaan manaa mana keessa jiraachuun wantoota sisirreessa. Akkasumas guddisa ijoolleefi wantoota jiran sirreessuuf qeexuufi hordofuuf isa gargaara. Namoota garii biratti inni bu'uuraa manaa ba'uudha; yeroo bakka dhaqu dhabe gara manaa deebi'a. Kun immoo jalqabuma irraa dogongora. Namni tokko ogga manaa bahuun isaa waan gaarii hojjachuudhaaf ta'eyyuu waliin madaaluu qaba. Yeroo bahiinsi isaa

immoo dilii hojjachuuf, yeroo
gubuufi addunyaadhaaf dabalata
tattaafachuu ta'e kana hir'isuutu
isarra jira. Wal qunnamtii bu'aa hin
qabne kan bakkee dhaabuu qaba.
Ummanni maatii isaaniitiin wal
arguu dhiphisanii halkan tapha
keessa gurjaa bulan akkaan
fokkatan!

Nuti duuba karoora warra diina
Rabbii deemuu hin barbaannu. Kun
keeyyata xiinxalloon guddaan
keessa jirtuudha.

Gaazeexaa warra Bahaa guddaa ta'e
kan warra maasuunii Faransaayii
keessatti wal gahii bara ፪፻፱፻፲፯
geggeeffame keessa kan armaan

gadiitu jira: “kaayyoon nama dhuunfaafi maatii isaa adda baasuudha. Kanaafuu haala gaarii (akhlaaqa) hundee isheetii buqqiftanii dhabamsiisuu qabdu. Sababni isaas nafsiin hariiroo maatii dhabamsiisuufi gara waan haraamaa dhihaachuutti dabdi. Sababni kun ta’uuf immoo lubbuun mana bunaatti waan haaraa waliin ta’uudhayyi hordoffii maatii jala turuurra filatti” jedha. [8]

99. Gorsa ʿUffaa: haala maatii hordofuu keessatti gadi fageenyaan ilaalu

Hiriyaan ijoollee keetii eenyunni?
Kanaan dura isaaniin wal argitee

isaan barteettaa? Maaltu akka borsaa isaanii, hirkoo isaanii jala, firaasha isaaniifi maatii isaani keessa jiru ni beektaa? Ilmaan kee isaanii wajjin maal alaa fidu? Intalli kee eenyuu waliin deemti? Garam deemti?

Abbootiin gariin ilmaan isaa keessa haalli qabiyyeen isaa sirrii hin taane, fiilmiiwwan qullaa, inumaayyuu yeroo tokko tokko waan aarfamu kan akka sigaaraa akka jiru hin beeku. Gariin isaanii akka intalli isaa khaadima waliin gabaa deemtee akka isheen shufeera waliin dhaabatee eegdu ajajjee baallama ishee shayxaana wahii waliin qabdu deemtu, kan biraa hiriyaa ishee waliin taphatu walinn aara dhuguu

deemtu hin beeku. Warri ilmaan isaanii akka kanatti gadi dhiisan kun guyyaa guddaa sana jalaa immoo miliquu hin danda'anu. Cinqii guyyaa murtii san jalaa dheessuus hin danda'anu. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin tiksee hundaa waan isa tiksisiise irraa ni gaafata. Sana tiksus tiksuu baatus ni gaafatama. Namichinuu maatii isaa irraa ni gaafatama.” Sanadni isaa hasan. Nasaa'iifi Ibn Hibbaantu gabaasan. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Qabxiilee barbaachisan armaan gaditti jiru:

- Eeguun godhamuuf dhoksaadhaan ta'uu qaba.
- Ijoollee gooluu/jeequudhaaf ta'uu hin qabu.
- Ilmoon sun amantii narraa dhabaniin itti dhaga'amuu hin qabu.
- Yeroo gorsu yookiin adabu umurii ijoollee, hanga isaan ga'anuufi sadarkaa dongongoraa eeguu qaba.
- Dogongora hunda gadi fageenyaan qorachuufi hunda ishee qabatanii taa'uu irraa eeggadhu.

Akka namni wahii natti himetti abbaan wahii kompiyuutara badii

ilmaan isaa tokko tokkoon itti barreessee kaa'u qaba. Yeroo badiin wahii argame ilmootti nama waamu ergee foldarii dhuunfaa isaa banee badii duraaniitiifi kan ammaa itti dubbisa.

Ibsa Kanaa: nuti dhaabbata wahii keessa hin jirru; abbaa jechuun maleykaa badii ilmaanii galmeessuuf ajajamee miti. Abbaan akkana godhu kun dabalata 'Usuula tarbiyaa Islaamaa' keessatti haa dubbisu.

Akkasumas faallaa kanaatiin akka abbootiin tasuma waa'ee ilmaanii keessa seenuu didan jiranu nin beeka; ragaan isaan godhatanus

ilmaan badiin sun badii ta'uu
yookiin dilichi dilii ta'uu hanga ofii
keessa seenee arge badii isaa ofii
isaatii argutti namarkaa qeebalee hin
fudhatu jedhu. Yaadni jallaan kun
filoosoofii warra dhihaa isa jallataa
hodhuufi mirga isa badaa guutuu isa
gadi dhiisuu kan jedhu irratti
gu'uudhaani. Hoosiftuunis
salphattee guutuunis waa badde.
Ammas warra kana irraa nama na
jibba jechuu sodaaf luugama ilmaan
isaa tasa gadi dhiisutu jira. Waan
fedhe haa hojjatuu jaalala isaa
uummachuun qaba jedhu. Gariin
isaanii immoo akka deebii
dogongora abbaa isaatii wajjin
duraan isa qunnameef ta'uutti
ilmaan isaa irraa luugama guutuu

baasa. Inni ilma isaatii wajjin guutummaan guutuutti faallaa isa sanaa hojjachuu qabaa yaada. Gariin isaanii immoo gadi aantummaan inni dhumaa isaan qabatee ‘gurbaafi intala koo dhiisaa dardarummaa isaaniitiin haa qanani’anuu’ jedha. Warri akka kanaa kun akka ilmaan isaanii Guyyaa Qiyaamaa kolleettaa huccuu isaatti rarra’anii ‘yaa abbaa kiyya maaliif badii irratti na dhiifte?’ jedhan yaadee hin beekuu!

፩፻. Gorsa ፪ffaa: mana keessatti daa’imman irratti xiyyeeffannoo kennuu

Kun immoo roga baay’ee qaba.
Isaanis:

Qur'aanaafi seenaa Islaamaa isaan haffazchiisuu: wanti waan abbaan ilmaan isaa Qur'aana sharhii ballaa waliin qaraasisuufi akkaataa hifzii isaaf mijeessuuf walitti qabu irra bareedu addunyaa kana irra hin jiru. Gurbaan xiqqoon tokko suuraa Kahf isa abbaan guyyaa Jumu'aa yeroo hunda qara'u irraa haffaze.

Akkasumas ilmaan hundee aqiidaa Islaamaa kan akka hadiisa “**Rabbiin tiksii si tiksaa**” jedhu keessatti dhufee barsiisuun, naamuusaafi zikriiwwan sharii'aa kan akka zikrii nyaataafi dhugaatii, kan axxiffuu, salaamta gaafachuu, eeyyama gaafachuu barsiisuun baay'ee barbaachisaadha. Wanti seenaa

Islaama daa'imatti himuu caalaa isa
jijjiiru tokkollee hin jiru.

Seenaa kana irraa tokko seenaa
Nuuhiifi waa'ee bishaaniin
gaarraqamuu ummata isaa, seenaa
Ibraahiim sanama cabsuufi ibidda
keessatti darbatamuu isaa, seenaa
Muusaa kan inni Fir'awn irraa bilisa
ba'eefi Fir'awn bishaaniin
nyaatamuu isaa, seenaa Yuunus kan
garaa Qurxummii keessaa, seenaa
Yuusuf gabaabinaan, Seenaa Nabi
Muhammad صلى الله عليه وسلم kan
akka ergamiinsaa, godaansa, lola
geggeeffame keessaa kanneen akka
Badriifi Khandaq, seenaa isaanii kan
namicha gaala isaa beelesse waliin
ture, seenaa namoota gaggaarii

kanneen akka Umar bin Alkhaxxaab dubartittii ilmaan ishee godoo keessatti beelaatee waliin ta'e, seenaa warra boolla keessatti naqamanii gubamanii (Al-ukhduud), seenaa warra ashaakiltii suuraa 'Nuun' keessa jiru, seenaa warra holqaa sadaniifi kan biroollee baay'ee gaggaariitu jiru. Cuunfamee ibsamee hubannoo hanga ta'ee waliin dhiheeffama. Kun immoo seenaa baay'ee kan aqiidaa faallessitu, kijiboota adda addaa yookiin kan matuma isheetiifuu sodaachiftuu taatee qabatama ijoollee balleessituufi luqnummaafi sodaa isaan dhaalchiftu irraa of nu geessifti.

Ilmaan namuma fedhe cufa waliin deemuu irraa bareechii eeggadhu: sana booda jechooleefi haala badaadhaan gara manaa deebi’u. Kanarra gaariin ilmaan firaafi ollaa irraa gaariin filatamee waamamee mana keessatti waliin taphatu.

Tapha ijoollee ishee kaayyoo qabdu irratti xiyyeeffachuu: mana ijoolleen keessatti taphattu dhuunfaatti qopheessuu yookiin kuusaa dhuunfaa uumuu akka ijoolleen achi keessatti tapha isaaniitti sagantaa baafatanii tapha sharii’aa faallessu kan akka muuziiqaa, fannifama (masqalaa) fi ajjeefamuu of keessaa qabu irraa fagaatan gochuudha.

Hojii yeroo boqonnaatiif isaanii ta’u kan akka ogummaa mukaa, elektirooniksii, makaaniksiifi tapha koompiyuutaraa eeyyamamaa isaaniiif kopheessuun gaariidha. Carraa kanaan wal qabsiisuudhaan garii kaaseetoota koompiyuutaraa kan duudaa ta’e footoo dubartoota haala akkaan fokkataa ta’een fidu yookiin tapha isa keessa masqalli jiru kan fidu akkaan badaa ta’uu isaa ibsuun fedha. **Namni tokko akkana jedhee dubbate:** ‘taphni wahii tokko koompiyuutara waliin qumaara taphachuudha; namichi taphatu footoo dubartoota afurii irraa kan koompiitara irratti mul’attu keessaa filata. Yeroo inni sana mo’atee

milkaa'e badhaasa isaatiif kan sana
irra badaa taatetu dhuftiif'

Ciisa keessatti dhiiraafi dubartii
adda baasuu: kun garaagarummaa
dabaree manni diinii qabuufi warri
diiniitti hin dhimmine ittiin
beekamuudha.

Ijoolleen taphachuufi ofitti qabuu:
Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم
ijoollee ni taphachiisu, mataa isaanii
haxaahu turan. Yeroo isaan
waamanullee isaan mararfatu. Isa
irra xiqqoo ta'eef firii isa jalqabaa
kenna. Garii isaanii immoo of biratti
uddeellata. **Kan armaan gadii
fakkeenya lama kan isaan Hasaniifi
Huseeniin taphachiisaniidha:**

Abuu Hurayraa irraa odeeffamee
رضي الله عنه ni jedhe: “Ergamaan
Rabbii صلى الله عليه وسلم arraba isaanii
Hasan bin Aliyyiitiif gadi baasu
turan. Daa’imni diimina arrabaa
isaanii argee itti ariifata ture.”

Abushaykhitu Akhlaaqa Nabiyyii
صلى الله عليه وسلم keessatti gabaase.
Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira.

Ya’alaa bin Murraa irraa
odeeffamee رضي الله عنه ni
jedhe: Ergamaa Rabbii صلى الله عليه
وسلم wajjin baanee gara nyaata
wahiitti waamamne. Ogga sana
Husayn karaa keessa taphata ture.
Nabiyyiin صلى الله عليه وسلم fuuldura
ummataatti ariifatanii harka isaanii
diriirsinaan gurbaan asiifi achi

baqachuu eegale. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم isa koflisiin isaa qabani harka isaanii tokko jalee lafee areedaa godhanii kaan gubbaa mataa isaa qabani isaa dhungatan. Bukhaariitu Adab Almufradiin keessatti gabaase. Inni Sahiih Aljaami'ii keessas ni jira.

98. Gorsa 9ffaa: yeroo hirribaafi nyaataa murannoon sirna qabsiisuu

Manneen gariin haalli ishee akka hoteelaati. Warri keessa jiraatan wal beekuutti hin dhihaatanu. Kan isaan wal qunnamanuu xiqqoodha.

Ilmaan gariin yeroo fedhan nyaatu yeroo fedhan rafu. Kun immoo

gurjaa, waqtii gubuufi nyaata nyaata irratti nyaachuudhaaf sababa ta'a.

Sagantaa malee jiraachuun kun immoo hariiroon cituu, qabsoon hedduufi yeroon baduuf sababa ta'a.

Heera eeguunis lubbuu namaa keessaa badaa deema. Warra rakkoo qabuuf dhiifama godhamuun ni danda'ama. Barattoonni dhiiras ta'anii dubartoonni yeroon isaan itti mana barumsaafi yuunivarsitii irraa bahan waldhabuu danda'a.

Hojjattoonni, hojjataan dhuunfaafi warri bakka isaanii irra hojjatan wal qixaa miti. Garuu haalli kun bakka hunda hin jiru. Maatiin tokko nyaata irratti wal ga'ee nyaachuu, yeroo sanatti fayyadamuun haala walii hubachuufi marii gaarii geggeessuu

irra wanti mi'aahu hin jiru. Abbaan manaa baallama yeroo gara manaa deebi'anfi yeroo bahan eeyyama gaafachuu eeguun dirqama. Keessumaayyuu daa'imman xixiqqoo irratti kana eeguun dirqama ta'a.

98. Gorsa Q'ffaa: hojii dubartootaa kan manaan alaa

Sharii'aan Islaamaa gariin isaa garii guuta. Rabbiin ogga dubartootaan “manneen keessan keessa taa'aa” jedhee ajaju nama isaan sooru kan akka abbaa manaafi abbaa irratti isaan masruufuu dirqama godhe. Akka seera bu'uuraatti dubartiin dhimmaaf malee manaa baatee

bakkee hin hojjattu. Muusaan
 yeroma ilmaan durbaa lamaan
 namicha gaarii san kan isaan hoolota
 isaanii bishaan irraa qabani eegan
 argu ni gaafate: “Maali haalli
 keessan?” isaaniin jedhe. Isaanis
 “Nutu hanga tiksiteen obaasani
 geeffatanitti hin obaafnu. Abbaan
 keenyas jaarsa guddaa dha” jedhan.”
 (Alqasas: 99). Achumaan sababa
 hoolota obaasuuf bahan sana rakkoo
 himatan. Innis itti gaafatamaan
 isaanii obaasuu hin danda’u kan
 jedhu ture. Achumaan akkuma haalli
 eeyyameen bakkee kana hojjachuu
 irraa bilisa ta’uuf

{ قالت إحداهما يا أبت استأجره إن خير من
 استأجرت القوي الأمين } القصص الآية ٢٦

“Tokkoon Isaan lamaaniis “Yaa abbaa kiyya! Isa nuuf ramadi; Dhugumatti, irra caalaan namoota ati ramadduu isa jabaa, amanamaa dha” jette. ” (Alqasas: 99).

Dubartittiin kun dubbii isheetiin akka mana isheetti deebitee bakkee hojjachuudhaan waan ishee mudatu irraa of tiksuu feetu ibsite.

Yeroo kaafiroonni bara kana keessa booda lola addunyaa lamaaniitii hanqina dhiiraa bakka buusuuf jecha dubartoonni hojjachuutti haajoman waan lolli onsite deebisanii ijaaruun haalli isaa rakkisaa ta’e. Sun immoo karoora Yahuudaa kan dubartoota bilisa baasuu jedhuun walirra bu’e.

Kun immoo maqaa haqa ishee
lallabuutiin ishee balleessuuf,
akkasumas hawaasa guutuu
balleessuuf maqaa kana
fayyadamaniid dubartoota hojiitti
baasan.

Wanti hojiidhaaf dubartoota
bakkeetti baasuuf kakaasu xiqqoo
ta'ullee, Muslimni fira isaa tiksee
isaan soora ta'uyyuu sochiin
dubartoota bilisoomsina jedhu ho'ee
akka isheen bakkee baatu waamuu
bira ga'e. Kana irraa ka'uunis akka
waraqaan ragaa isaan qaban duwwaa
hin hafneef hojiitti waamuun
jalqabame. Kana malee Muslimni
dhimma dubartii haala bal'aa kanaan
hojiidhaaf bakkeetti baasu hin qabu.

Ragaan kanaa immoo dubartootaaf
sagantaan baay'een banamuu waliin
dhiiroleen baay'een hojii malee
jiraachuudha.

Wanti nuti 'haala bal'aa kanaan'
jenneef bakki dubartiin itti
haajomamtu akka barsiisuu,
dhukkubsachiisuu, wallaanuu
(doktoora taate yaaluu) ulaagaa
sharii'aa eeganii hojjachuutti ammas
haajaa bal'aatu jira. Sababni nuti
dursa kana irratti haasofneef
dubartoota kan dhimma wahiitiin
malee yeroo garii mindaa
xiqqoodhaan hojiif bahan waan
argineefi. Sababni isaas isaan yoo
dhimma hin qabnellee, bakkuma
isaaniin hin malle ta'us hojiif

bahuun dirqama jedhanii yaadu.
Kanaan fitnaan guddaan uumame.

Garaagarummaan jidduu seera
Islaamaa waa'ee hojii dubartii
ilaalchisee jiruufi kan warra
sekkulaarizimii, Islaamni akka
bu'uuraatti kan inni ilaalu
“Manneen keessan keessa
taa'aa” kan jedhuudha. Bahuun
immoo yoo dhimmaaf ta'eedha.
Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni
jedhan: “dhimma keessaniif bahuun
isiniif eeyyamameera.” Adeemsi
sekkulaarizmii jedhamu immoo
haala kam keessattuu manaa
bahuuyyi akka bu'uuraatti ilaala.

Haasaa keessatti haqa dubbachuun waan dirqama ta'eef ni jenna: 'dalagaan dubartii dhimmaaf ta'uun ni mala. Fakkeenyaaf yeroo dubartiin abbaan manaa duunaan, abbaan ishee dadhabnaan yookiin kkfniin maatii qallabdi ta'e kun haajaa ta'uun beekamaadha. Inumaayyuu biyya garii keessatti waan hawaasni Muslimaa seera Islaamaa irratti hin ijaaramneef dubartiin masruufa mana keessaa abbaa manaa waliin cufuuf jecha hojiitti dirqamti. Dhiirris ishee hojiitti ramadamte malee hin dubbatatu. Gariin immoo hojjachuu warra isaa irratti ulaagaa godhee keeyyata.'

Akka walii galaatti hojiin dubartii dhimmaaf yookiin karoora Islaamaa kan akka sagantaa barnootaa keessatti gara Rabbiitti nama waamuutiif yookiin kan ilmaan hin qabne yoo taate maatiif mijeessuuf kan hojjattu ta'uun ni mala.

Miidhaa dubartoanni bakkee hojjachuun qabu

Wantoonni sharii'aan dhorge baay'een kan akka dhiiraan wal makachuu, isaaniin wal baruu, kophaa ittiin bahuu, shittoo dibatanii isaan bira deemuu, faaya isaanii ormatti agarsiisuutu argama. Dhumti kana hundaa immoo badii isa

fokkisaa sagaagalummaa ta'uutu
mala.

Abbaa manaatiif haqa isaa guutuu
dhabuu, waa'ee maatii duubatti
dhiisuufi haqa ilmaanii hir'isuu
faantu argama. Kun immoo mata
duree keenya isa jalqabaati.

Dhiirri dhimma jireenyaatiin
daabbataa ta'uu wallaaluun garii
dubartootaa keessatti uumamuutu
dhufa. Fakkeenyaaf mee dubartii
waraqaa ragaa kan ittiin eebbifamte
abbaa manaatiin qixxee qabdu
yookiin isaa ol qabdu –kun mataa
isaatiin aybii miti- kan mindaa isaa
oliitiin hojjattu dubartiin kun akka
abbaa manaa isheetti haajomtu

dhugumaan itti ni dhaga'amaa?
Abbaa manaatiif ajajamuun ishee
biratti guutuu ta'ee ni argamaa?
Moo of ga'umsi itti dhaga'amnaan
rakkoo baay'ee kan ijaarsa maatii
bu'uuruma isaatii urgufuuf sababa
ta'a. Kun immoo nama Rabbiin
toltuu isaaf yaade malee kan biraa
irratti ni argama. Kun rakkoo
dubartii hojiitti ramadamte sooruuti.
Maatii manaa sooruun yoomuu
waan dhaabbatuu miti.

Qaama toluu dhabuu, hamileefi
hariiroon dhiigaa dadhabuudha. Kun
immoo uumama dubartii waliin hin
deemu.

Booda bu'aafi miidhaa dalagaa
dubartii kana ariitiin hanga ta'e
dubbannee ni jenna: Rabbiin
sodaachuu, dubbichi madaala
sharii'aatiin madaaluu, haala
dubartiidhaaf isa keessa hojiif
bahuun eeyyamamu kan hin
eeyyamamne irraa adda baasanii
baruufi agartuun keenya karaa
deemuu akka addunyaan hin
jaamsine gochuu irraa hafiinsi hin
jiru. Dhaamsi nuti dubartii
Muslimaatiif dhaamnu sodaa Rabbi,
yeroo abbaan manaa bu'aa isheetiif,
bu'aa mana isaaniitiif jecha akka
hojii dhiiftu ajaje ittiin buluudha.
Abbaan manaas immoo adeemsa
akka haaloo ba'annaa wahii
dhiisuufi qabeenya haadha manaa

isaa haqaan malee nyaachuu dhiisuu dhaamna.

ግግ. Gora ፬፬ffaa: Iccitii manaa tiksuu

Kun wantootaa baay'ee of keessatti qabata. **Isaanis:**

፩. Iccitii wal qunnamtii saalaa facaasuu dhiisuu,

፪. Wal dhabbi warraafi abbaa manaa facaasuu dhiisuu,

፫. Waan dhuunfaa isa mul'isuun miidhaa mana irratti yookiin tokkoon isaanii irratti fidu xiixuu dhiisuudha.

Gaaffiin inni duraa ragaan haraama ta'uu isaa jecha Ergamaa Rabbiiti صلى الله عليه وسلم: “namni sadarkaan isaa Rabbiin biratti Guyyaa Qiyaamaa irra hamaa dhiira gara niitii isaa dhaqqabee isheenis gara isaa dhaqqabdee sana booda iccitii ishee facaasuudha.” Muslimtu gabaase. Dhaqqabuutti kan fedhame waliin ciisuu yookiin wal qunnamtii saalaatiin wal bira ga'uudha.

Ammas ragaa haraama ta'uu isaa akeeku irraa kan biraa hadiisa Asmaa'a bint Yaziid: isheen Ergamaa Rabbii صلى الله عليه وسلم bira turte. Dhiiroleefi dubartiin taa'anii turan. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “akka tasaa dhiirri

waan niitii isaa waliin hojjatu himu yookiin dubartiin waan dhirsa ishee waliin hojjatte himtu jiraachuutu mala.” Namoonni ni callisan. **Nan**

jedhe: ‘yaa Ergamaa Rabbii!

Wallaahii! Dubartoonni ni hojjatu; dhiirris ni godhu.’ Ergamaan Rabbii

صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “kana hin

godhinaa. Sun fakkii shayxaana

dhiiraa shayxaana dubartii karaa

irratti argee namootaa ilaaluu ishee

irra bu’ee.” Ahmadtu

gabaase. Gabaasa Abuu Daawudiin

immoo “isin keessaa sila namni

yeroo haadha manaa isaa bira ga’ee

hulaa isaa cufatee girdoo isaa gadi

dhiifatee girdoo Rabbiitiin

gaaddiddeeffatu ni jiraa?” jedhaniin.

Sahaabonnis ‘eeyyeen’ jedhan.

Achumaan Ergamaan Rabbii صلى الله
 عليه وسلم “sana booda taa’ee waan
 akkanaa hojjadhe, waan akkanaa
 hojjadhe” ni jedhaa jennaan
 callisan. Ergasii dubartootatti gara
 galanii “isin keessaa namni dubbatu
 jiraa?” jedhan. Isaanis ni callisan.
 Shamarreen Ka’ab tokko jilba ishee
 irra jilbeenfattee akka ishee arganii
 haasawa ishees dhagahanuuf gara
 Ergamaa Rabbiitti صلى الله عليه وسلم ol
 dheerattee “dhiironnis ni haasawu;
 dubartoonnis ni haasawu” jette.
 Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni
 jedhan: “fakkeenyi isa kanaa maal
 akka ta’e ni beektuu? Fakkeenyi isa
 kanaa akka shayxaana dhaltuu
 kormaan karaa keessatti wal
 qunnamtee odoo namni ilaaluu

dhimma isaa raawwateeti (wal qunnamtii saalaa raawwataniiti).”

Abuu Daawudtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Wanti lammaffaa immoo wal dhabbii dhirsaafi niitii manaan alatti deemanii facaasuudha. Inni kun yeroo baay’ee rakkoo kanatti guduunfaa dabala. Qaamni alaa tokko wal dhabbii dhirsaafi niitii jidduu seenuun yeroo baay’ee goggogina caalu dabala. Furmaanni sana booda nama isaanitti irra dhihoo ta’e lama jidduu isaaniitti erguudhaan ta’a. Kun immoo yeroo furmaanni kallattii mijaa’uu dide malee itti hin dhufamu. **Yeroo**

furmaanni kallattii mijaa'uu dide
akka Rabbiin nu ajaje hojjanna:

{ فابعثوا حكماً من أهله وحكماً من أهلها إن
يريدا إصلاحاً يوفق الله بينهما } سورة النساء
الآية ٣٥.

“Yoo gidduu isaan lamaaniiitti
waldhabbi beektan araarsaa tokko
warra isaa irraa, araarsaa tokko
immoo warra ishee irraa ergaa. Yoo
isaan lamaan araara (walii galuu)
fedhan, Rabbiin gidduu isaan
lamaaniiitti walii galtee uuma.”
(Annisaa'i: ፻፩).

Inni sadaffaa immoo mana sana
guutuu midhuu yookiin miseensa
tokko miidhuudha. Innis waan
dhuunfaa isaa ta'e facaasuudhaani.

Inni kun hin eeyyamamu. Sababni isaas waan jecha Ergamaa Rabbii صلى الله عليه وسلم kan “ofii jalqabani miidhuun hin jiru; gumaa bahachuu keessattis miidhuun hin jiru” jedhu keessa seena. Ahmaddu gabaase. Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira. Fakkeenya kanaa tokko waan tafsiira jecha Rabbii itti aanu keessatti dhufeedha:

{ضرب الله مثلاً للذين كفروا امرأت نوح وامرأت لوط كانتا تحت عبدين من عبادنا صالحين فخانتاهما {التحریم الآية ١٠

“Rabbiin isaan kafaraniif niitii Nuuhii fi niitii Luux fakkeenya godhe. Gabroota keenya gaggaarii

gidduu gabroota lama jala turanii isaan ganan.” (Attahriim: ୧୦).

Ibn Kasiir tafsiira aayata kanaa keessatti waan armaan gadii dubbateera: “niitiin Nuuh iccitii isaa hubatteeti yeroo namni wahii Nuuhii waliin amane warra matootii jallinaa ummata Nuuhiitti himti. Niitiin Luux immoo yeroo Luux keessummaa wahii keessummeesse warra magaalaa kan waan hamtuu hojjatanutti himti.” Wanta hamtuutti kan fedhame akka isaan dhufanii liwaaxii (dhiirri dhiiraan wal qunnamuu) raawwatanuuf.

Haala mana keessaa

99. Gorsa 99ffaa: haala waliif laafuu mana keessatti babal'isuu

Aa'ishaa irraa odeeffamee رضي الله عنها ni jette: Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin yeroo maatii wahiitiif khayrii fedhe waliif laafuu isaan irra seensisa.”

Ahmadtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira. Gabaasa biraatiin immoo “Rabbiin yeroo maatii wahi jaalate waliif laafuu isaan irra seensisa.” Ibn Abuddunyaatu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira. Kana jechuun gariin isaanii gariidhaaf kan laafuufi yaadu ta'a jechuudha. Kun immoo sababa milkuu mana keessaa uumuudha. Waliif laafuun jidduu

abbaa manaafi haadha manaatti,
ilmaanii waliin akkaan bu'a
qabeessa. Bu'aa wal cinquun kamuu
hin fidne fida. Ergamaan Rabbii صلى
الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin
waliif laafuu ni jaalata. Waan
(mindaa) wal cinquufi kan isaan ala
jiru irratti hin kennineyyi waliif
laafuu irratti kenna.” Muslimtu
gabaase.

97. Gorsa 99ffaa: maatiin hojii mana keessaa irratti wal gargaaruu

Dhiiroleen hojii mana keessaa irraa
ni nuffu. Gariin isaanii immoo
khidmaa maatii isaanii keessa

seenuun waan sadarkaa isaa hir'isu ta'uu yaada.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم immoo ‘uffata isaanii ni hodhu; kophee isaaniis ni hidhu; waan dhiiroleen mana isaanii keessatti hojjatan ni hojjatu.’ Ahmaddu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira. Kana Aa’ishaa niitii isaaniituu yeroo waan Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ogga mana keessa jiranu hojjatan irraa gaafatamtu waan ofii isheetii argite dubbatte. Gabaasa biraatiin immoo “namuma akka namoota biraati; uffata isaanii qulqulleessu, re’ee isaanii ilmu; lubbuu isaanii tajaajilu” jette. Ahmaddu gabaase. Inni Silsilaa

Sahiihaa keessas ni jira. Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم mana isaanii keessatti maal akka hojjatan irraa gaafatamtee “**khidmaa maatii keessa turu; yeroo salaanni geesse immoo salaataaf bahu**” jette. Bukhaariitu gabaase.

Nuti yeroo kana hojjanne har’as bu’aa baay’ee arganna

፩. Ergamaa Rabbiitti صلى الله عليه وسلم hidhanneerra.

፪. Maatii keenya ni gargaarra.

፫. Of gadi qabuufi boonuu dhiisuun nutti dhaga’ama.

Dhiiroleen gariin haadha manaa isaa odoo distiin ibidda irra jiruu ariitiin akka nyaata fiddu gaafata. Daa'imni immoo harma barbaachaaf iyya; inni daa'ima hin qabu nyaatas taa'ee takka hin eeggatu. Hadiisonni dabran kun yaadannoofi gorsa nuuf haa ta'u.

99. Gorsa 99ffaa: maatii mararfachuufi waliin taphachuu

Haadha manaafi ilmaan mararfachuun sababa mana keessatti milkuu guddaa fi wal bariinsa fiduudha. Kanaafuu Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم Jaabiriin akka inni bikraa fuudha gorsan. Akkana jedhanii itti kaasan “sila

bikraa kan ishee taphachiiftee
isheenis si taphachiiftu akkasumas
ishee koflisiiftee isheenis si
koflisiiftu hin fuutu turee”

jjedhaniin. Bukhaariifi Muslimtu
gabaasan. Ammas Ergamaan Rabbii
صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “wanti
hundinuu yoo zikriin Rabbii keessa
hin jirre inni tapha; garuu odoo
gurbaan niitii isaa waliin taphatu
odoo hafuu” Nasaa’iitu gabaase.

Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni
jira. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه
وسلم niitii isaa Aa’ishaa akkamitti
akka mararfatuufi waliin dhiqatu
beekamaadha. **Aa’ishaan ni jette:**

“aniifi Ergamaan Rabbii صلى الله عليه
وسلم meeshaa bishaanii tokkicha
jidduu kiyyaafi isaanii jiru irraa

dhiqataa hanga ani ‘naaf hambisi!
Naaf hambisi’ jedhu tokko natti
sardan ture. Nu lamaanuu
janaabaa turre” jette. Muslimtu
gabaase.

Akka isaan daa’imman itti
mararfatan immoo dubbatamuu
irrayyuu beekamaadha. Yeroo
baay’ee akkuma dubbatamee tare
Hasaniifi Huseeniin mararfatanii
taphachiisu ture. Sababni
daa’imman imala irraa dhufuu
Ergamaa Rabbii صلى الله عليه وسلم
jaalatanuufi isaan simachuuf
ariifatanu kana ta’uun ni mala.
Hadiisa sahiha keessatti akka
dhufetti Ergamaan Rabbii صلى الله
عليه وسلم yeroo imala irraa galan

daa'imman fira isaaniitiin simatamu turan. Muslimtu gabaase. Akka Abdullaah bin Ja'afar jedhetti immoo ofitti isaan qabu turan: “Nabiyyiin صلى الله عليه وسلم yeroo imala irraa deebi'an nuun simatamu turan. Anaan, Hasaniifi Huseeniin simatamu turan. Hanga Madiinaan seennutti tokkoon keenya fuulduratti kaan immoo duubatti baatu turan.” Muslimtu gabaase.

Mee kanaafi garii manneen gaddituu kan qoosaan dhugaa, wal mararfachuufi rahmata walii godhuun keessa hin jirre waliin madaali. Namni ijoollee dhungachuun kabajaa abbaa hir'isa jechuu yaade hadiisa kana haa

qara’u. Abuu Hurayraa irraa
odeeffamee رضي الله عنه ni
jedhe: odoo Aqra’i bin Haabis
Attamiimiin isaan bira taa’aa jiruu
Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم
Hasan bin Aliyyi dhungatan. **Aqra’i
ni jedhe:** ‘ani ilmaan kudhanin
qabaa tokkoon isaaniyyuu
dhungadhee hin beeku.’ Ergamaan
Rabbii صلى الله عليه وسلم gara isaa
ilaalanii sana booda jedhan: “**namni
hin mararfatin hin mararfatamu.**”
Bukhaariitu gabaase.

ገግ። Gorsa ፩ffaa: mana keessatti haala fokkisa dhorguu

Namni dhuunfaa mana keessa jiru
kamuu haala sirrii hin taane kan

akka kijibaa, hamii, walitti naqaa yookiin kkf hin dhabu. Haala badaa akkanaa kana immoo dhorguun dirqama. Namoonni gariin qaama isaa adabuu qofatu waan akkanaatiif wallaansa jedhanii yaadu. Kan armaan gadii keessa immoo hadiisa sahiha mataduree kana keessatti leenjiif ta'utu jira. Aa'ishaa irraa odeeffamee رضي الله عنها ni jette: “Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم yeroo maatii isaanii irraa nama kijiba kijibe argan hanga inni tawbatutti irra gara galuu hin dhiisanu.” Ahmadtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Hadiisa kana irraa kan nuti hubannu waan akkanaa keessatti namarraa

gara galuun, ittiin haasa'uu dhiisuudhaan ooduuniifi irraa mil'achuun adabbii hongaa geessuu ta'uu hubanna. Inumaa yeroo tokko tokko jijjiirama fiduu irratti kan qaamaa caaluu danda'a. Warri ilmaan mana keessatti leenjisan haa xiinxalanu.

ገጽ ፩. Gorsa ፩ffaa: alangaa bakka maatiin argan fannisaa

Adabbii ifa galchaniid dubbachuun gosa gorsaa ol aanaadha. Sababa kanaa alangaa yookiin ulee mana keessa fannisuun dhufe. Gabaasa biraa keessatti immoo Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “alangaa bakka warri manaa argan

irra fannisaa; inni isaan adabuuf irra filatamaadha.” Axxabraaniitu gabaase. Inni Silsilaa Sahiihaa keessas ni jira.

Waan ittiin adaban fannisanii agarsiisuun warra niyyaa badaa qabu akka isaan waa isaan tuquu sodaatanii hojii badaa hin hojjanne dhorga. Naamuusaafi haala gaarii filatamaa qabaachuuttis ni kakaasa. Ibn Al-**ambaariin ni jedhe**: “ittiin rukutuu fedhee miti. Sababni isaas nama tokkollee itti hin ajajne. Kan itti fedhame adabbii kee isaanirraa hin kaasin jechuudha.” Fayd Alqadiir kan Manaawii ilaali.

Rukutuun isa jalqabaa yoomuu hin ta’u. Yoo wantoonni ittiin adabanu dhume malee gara rukutta hin dabamu. Yookiin immoo Rabbiin buluutti ajajuun booda. **Rabbiin ol ta’e ni jedhe:**

{ واللاتي تخافون نشوزهن فعظوهن واهجرهن
في المضاجع واضربوهن { النساء الآية ٣٤

“Isaan finciluu isaanii sodaattan immoo isaan gorsaa; (itti aansun) ciisa keessatti isaaniin oodaa; (dhuma irratti yoo sirraa'uu didan) isaan rukutaa.” (Annisaa’i: ፻፩).

Kun dabareedhaan dhufe.

Fakkeenya hadiisa “ilmaan keessan odoo isaan umurii waggaa torbaa

jiranuu salaataatti ajajaa; ogga isaan waggaa kudhan ga'an (salaatuu yoo didan) ishee irratti rukutaa.” Abuu Daawudtu gabaase. Irwaa'ii keessas ni jira. Odoo hin barbaachisan rukutuun immoo daangaa dabruudha. Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم dubartii tokko akka isheen namicha wahii kan ulee gormuu isaa irraa lafa hin keenye, kan dubartii rukututti heerumuu akka dhiiftu gorsanii turan. Warri guddisa keessatti yaada kaafirootaa fudhatee jedhu yaadni isaa dogongora ifaadha; ragoolee sharii'aas ni faallessa.

Wantoota mana keessatti dhorgamu

ገፃ. Gorsa ግፃፍፍ፡ firri warri
muhrima hin taane haadha manaa
irra seenuu irraa dhorguu

ገፋ. Gorsa ግፃፍፍ፡ yeroo
maatiiwwan wal dubbisan
dhiiraafi dubartoota adda baasuu

ገፅ. Gorsa ግፍፍፍ፡ badii
shufeerotaafi khaadimoota mana
keessa irratti dammaquu

ገፈ. Gorsa ግፍፍፍ፡ dhiira
dubartiitti fakkaatu mana keessaa
baasaa

ገፉ. Gorsa ግፋፍፍ፡ badii (halaaka)
televiziyooniin qabus bareechii
eeggadhu

ገ፡ Gorsa ገጃ፡ badii bilbilli qabu irraas eeggadhu

ገ፡ Gorsa ገ፡ waan mallattoon amantii kaafiraa kufaa ta'e yookiin wantoonni isaan gabbaran keessa jiru mana keessaa baasuu

ገ፡ Gorsa ገ፡ footoo wantoota lubbuu qabanuu mana keessa baasuu

፡ Gorsa ገ፡ mana keessatti waan aarfamu kan akka sigaaraa dhorguu

፡ Gorsa ገ፡ mana keessatti saree hin horsiifatin

ጾ፩. Gorsa ብጋፍፋ፡ mana akkaan faayuu irraa fagaadhaa

Mana keessaafi ala isaa

ጾ፪. Gorsa ብጋፍፋ፡ bakka manaafi ijaarsa isaa filachuu gaaromsuu

Muslimni dhugaa mana isaa filachuufi ijaarsa isaa gaaromsuu keessatti waan nama biraa hin eegne eega.

Bakka filachuu keessatti

Manni jireenyaa masjidatti dhihoo ta'uu qaba. Kana keessa immoo faayidaa gurguddaa hin dhokannetu jira. Azaaniin nama yaadachiisee salaataaf nama dammaksa.

Dhiheenya akka dhiirri jamaa'aa dhaqqabu, dubartoonni immoo qiraatii Qur'aanaafi zikrii warra masjidida keessaa takbiiraa jedhaniidhageessu, ijoolleen akka iddoo Qur'aanni haffazamu dhufaniifi kkf mijeessa.

Gamoo isa keessa faasiqoonni (finciltoonni) jiran, jiraattonni achitti walitti qabaman kan isaan kaafiroonni amantiin adda addaa jiraataniifi kkf ta'uu hin qabu.

Mana saaquu dhiisuufi manichis saaqamaa dirree irraa ta'uu dhabuu, yoo akkas ta'eef sitrii adda addaatiifi duppoodhaan of gargaarsifatee haguuga.

Ijaarsa (design) mana keessatti

Kallattii seensaafi saaloonii
taa'ichaa keessatti ajnabii dubbisaaf
dhufan dhiiraafi dubartoota adda
baasuu, yoo kun hin jiraatin immoo
girdoodhaan gargaarsifata.

Fuulleen manaa akka namni mana
keessa jiru ollaafi kan karaa dabrutti
hin mul'anneef jecha
keessumaayyuu halkan yeroo ifti
mana jiru keessatti sitriin itti
godhamuu qaba.

Manni fincaanii kallattii qiblaatti
deebifamtee ijaaramuu hin qabdu.

Mana ballaa fi hiriyoota baay’ee qabuuf filachuu qaba. Kunis sababa hedduuf ta’a.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “Rabbiin faana ni’imaa isaa gabricha isaa irratti arguu jaalata.” Tirmiziitu gabaase.

Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “waa sadi milkuu irraayi; waa sadi kan biraa immoo salphina irraayi. Kan milkii kun haadha manaa gaarii yeroo ishee argite si gammachiiftuufi yeroo ishee biraa deemtee fagaatte lubuu isheetiifi qabeenya keerratti amantu, geejjiba irra teessee hiriyoota keetti dhaqqabduufi mana bal’aa hiriyyaa

baay’atu qabaachuudha. Kan goggoginaa immoo haadha manaa ishee argitee si gaddisiiftu, arraba ishee si baachiftuufi yoo isheerraa fagaattee deemte lubbuu isheetiifi qabeenya kee irratti ishee hin amanne, farda geejjibaa deemsa dadhabdu yoo ishee rukutte si dadhabsiifti; yoo dhiifte immoo hiriyoota keetti si hin dhaqqabsiifneefi mana hiriyoota xiqqoo qabaatuudha.” Alhaakimtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Wantoota fayyaadhaan wal qabatanitti tattaaffachuu kan akka qilleensa ga’aa mana seensisuu, xiyya aduu mana seensisuufi kkfdha.

Inni kuniifi kkf dandeettii qabeenyaa fi mijaa'inni bal'achuu irratti hundaa'a.

፩፩. Gorsa ገገffaa: manaan dura ollaa filachuu

Dubbiin kun waan barbaachisaa ta'eef kophaatti baasuu barbaachise. Bara keenya ammaa kana keessa ollaan ollaa isaa irratti jijjiirama dabalataa ni qaba. Kun immoo manneen walitti dhihaachuudhaan, namoonni ijaarsa, appartaamaafi qindoomina keessatti walitti qabamuudhaani.

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم wantoota milkii afur dubbatanii ollaa gaarii isa keessatti

dubbataniiru. Ammas wantootaa goggoginaa afur dubbatanii ollaa badaa isa keessatti dubbataniiru. Abuu Na'iimtu Hilyaa keessatti gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira. **Inni dhumaa kun waan akkaan sodaachisaa ta'eef ollaa hamaa irraa Rabbitti maganfatu turan:** “yaa Rabbi ani bakka jireenyaa keessatti ollaa hamaa godhachuu irraa sittin maganfadha.” Alhaakimtu gabaase. Inni Sahiih Aljaami'iin keessas ni jira.

Muslimootas akka isaan kana irraa maganfatan ajajan. **Ni jedhan:** “bakka jireenyaa keessatti ollaan hamaan jiraachuu irraa Rabbitti

maganfadhaa.” Bukhaariitu Adab Almufradiin keessatti gabaase. Rakkoo, nama rakkisuu isa irraa burquufi jireenya dhiheenya isaatti gadi lilimu kan ollaan hamaan warraafi abbaa manaa, akkasumas ilmaan irratti fidu dubbachuuf sagantaatu nutti gabaabbata. Garuu hadiisa dabran qabatama keessatti hojiirra oolchinaan gahaadha. Furmaata hojiidhaan argamsiisuun tokko, waan gariin namoota gaggaarii nama gaariidhaaf ollaa isaaniitii qarshii isaaniitiin mana kireeffatan ta’uutu mala. Kanas kan godhan odoma qarshii isaaniitiin ta’eeyyuu rakkoo ollaa furuudhaafi. Ollaan gaariin qarshiidhaanuu hin madaalamu.

፻፩. Gorsa ብሮፍታ: wantootaa turanu gaaromsuufi waan boqonnaaf gargaaran argamsiisuu

Tola Rabbiin bara kana keessaa nutti oole keessaa inni guddaan tokko wantoota boqonnaa ta'anii jireenya salphisuufi yeroo namaaf bal'isantu jiru. Fakkeenyaaf veentileetara, firijiifi huccuu miiccituu fa'i. Isaan kana hanga dandeettiitiin mana keessatti argamsiisuun hikmaa irraayi. Wantoota gaggaarii bu'a qabeessa ta'aniifi kan guutamunn isaanii homaa hin fayyanne adda baasuun dirqama.

Ammas waan manatti dhimman irraa kan biraa waan miilteefi

meeshaa mana keessaa bade sirreessuudha. Namoonni gariin dhimma dhabu. Haati manaa manneen ilbiisonni keessaa haharcaatu, kan tafkiin keessaa u'utaaltu, injiraan foolii badaa baafattuufi ciccitaan ijaarsa manaa gaaraa gadi kukkufu odoo himattuu homaa callisu. Kun immoo milkaa'ina mana keessaa dhabamsiisuun isaa shakkii homaa hin qabu. Rakkoo haadha manaatiifi fayyaa fiduun isaa hin hafu. Namni sammuu qabu kana wallaana.

፩፡፱. Gorsa ፩Offaa: fayyaa maatiitiifi nageenya diriirsuu irratti tattaafachuu

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم
yeroo maatii isaanii irraa namni
tokko dhukkubsate qul a'uuzuu
lamaan isaan irratti qara'anii itti
tuttufu turan. Muslimtu gabaase.
Yeroo hollachiisaan wahii maatii
isaanii qabe akka sukkuummiin bifa
shorbaatti dhihaatu hojjatamu
ajajnaan hojjatamee ergasii ajajnaan
dhugan. **Ni jedhu turan:** “inni onnee
nama gaddee jabeessa; akka tokkoon
keessan fuula isaa irraa xurii dhiqatu
onnee dhukkubsataa irraa saaqa.”
Tirmiziitu gabaase. Inni Sahiih
Aljaami'iin keessas ni jira.

Of tiksuu fi nageenya
raawwatamuu qabu garii isaanii

Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “yeroo dhihe ijoollee keessan qabaa; shayxaanni yeroo sana faffaca’u. yeroo sa’aatiin halkanii takka deeme isaan gadi dhiisaa. Manneenis cufaati maqaa Rabbii irratti dubbadhaa. Meeshaa keessanis odoma waan akka mukaa irra fiduu ta’eeyyuu cufaati maqaa Rabbii irratti dubbadhaa. Ifaa keessanis dhaamsaa.” Tirmiziitu gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira. Gabaasa Muslimiin immoo “hulaa keessan cufaa; meeshaa keessanis haguugaa; ifaa keessanis dhaamsaa; qalqalloo keessanis hidhaa. Shayxaanni hulaa cufamaa hin banu; haguuggiis hin saaqu; qalqalloo hidhamaas hin

hiiku. Hantuunni immoo warra manaa irratti mana isaanii gubdi.” Bukhaariitu gabaase. Kana jechuun xiifoo wahii harkiftee deemtee yoo citaa keessa seente ni qabata jechuudha. Ammas Ergamaan Rabbii صلى الله عليه وسلم ni jedhan: “ogga raftan mana keessan keessatti ibidda hin dhiisinaa.” Ahmadtu Musnada keessatti gabaase. Inni Sahiih Aljaami’iin keessas ni jira.

Rabbii guddaatu beeka. Rahmanni Rabbiifi nageenyi Isaa Nabiyyii keenya Muhammadiin, maatii isaaniifi sahaabota isaanii irra haa jiraatu.

[9] Kana jechuun aadaan namaa dubartii waa afuriif fuudha jechuudha malee sharii'aan waa afran kana irratti hirkatanii fuuchuu eeyyama jechuu miti. Kan sharii'aan irratti hirkatanii fuuchuu ajaju amantii sirriidha. Inni sanaan ala jirus ilaalamuu sharii'aan hin dhorgu; garuu ulaagaan isaan qofa ta'uu akkaan balaaleffata. Kanaafuu kan namni Muslimaa sirriin xiyyeeffannoo guddaa itti kennuu qabu amantiidha; sana irratti dabalata waan ofii fedhe ilaaluunis ni eeyyamama.

[9] Kaasettoonni Sheekni dubbate hundinuu kan Afaan Arabaati; namni isaan dhaga'uu danda'u dhaggeeffachuun hundarra filatamaadha. Namoota Arabiffa hin dandeenyifis immoo kaasettoonni Afaan keenyaan baay'eetu jiru. Isaan kana hordofnee dhaggeeffachuun nurraa eegama. Fakkeenyaaf kaasettoota tafsiira Qur'aanaa kan akka Shaafii Muhammad, kan da'awaa Jamaal Aliyyii, Muhammad Amiin Iibroo, Jamaal Muhammad, alii jimmaa, Nashiidaa keessatti immoo beekamaa kan ta'e Raayyaa Abbaa Maccaa, Abdurrahmaan Huseenii fi

kkf dhaggeeffachuun
barbaachisaadha. (Abbaa hiike).

[፩] Waa’ee kaasetta waraabamuu
ilaalchisee maqooleen namoota garii
dhokatteeti kaan immoo mul’atti.
Akka tasaa yeroo dheeraa booda
maqaan namoottan haaraa
bebbeekamee kan warra turee kun
dhokachuun isaa ni mala.
Kaasettoonni kun hanga dhumaatti
dagatamu. Garuu haala hunda
keessattuu kan namoota irraa
barbaachisu kaasettoota warra karaa
sirrii dhaggeeffachuufi dhaadannoo
“isa fayyadutu isa haaraa dursa”
jedhu ol kaasani biyya
agarsiisuudha.

[ጸ] Gubbaa gamoo (fooqii) kan wanti kufuu isa dhorgu hin jirre irra rafuu dhorgaara.

[ጸ] Wanti sheekhni dubbatu kun akkauma waan hojii biyya keenyatti godhamu argeeti. Ummanni keenya baay'een halkan keessa taa'ee odoo jimaa nyaatuu bula. Warreeniifi ilmaan gara galee hin ilaalu.

Ummanni hunduu keessumaayyaa ummanni Jimmaafi Harargee dhiifama naaf godhaa malee caatiin nyaatamu kun badiin inni fidaaru waan madaalamuuf hin danda'amneedha; karoora warri Islaamaaf diina ta'an kaa'an keessaa isa jalqabaati. Yeroon baadiyyaa keessa deemee ilaalu dardarri

guyyaa hundaa caatii kana qabatani
magaalaa xixiqqoofi bakka gabaan
adda addaa dhaabatu deemani
isuma nyaataa oolu. Abbaafi haadha
dadhabaa qofatu mana oola. Isaan
lamaan immoo homaa jijjiirama
fiduu hin danda'an. Ummanni
sababa kanaa akka jiruun rakkina
keessaa bahuu dadhabe. Dabalata
kanaa immoo dardaroonni biyya
keenya baay'inaan gara Suudaanii
deemuun hojii humnaa achii hojjatu.
Biyya isaanii keessa taa'anii
barnoota sharii'aa fi akkaadaamii
barachuu akka xinneenyaatti ilaalu.
Sababa kanaa ummanni Muslimaa
baay'een yeroo hammaa odoo waa
hin baratin hafe. Barumsi immoo
sharii'aas ta'ee akkaadaamiin

ummata tokkoof dirqama. Boodatti hafummaafi doofummaa keessaa kan nama baasu isa malee hin jiru. Akka nuti kana hundaa hin gooneefi ummanni Islaamaa taa'ee sammuu uumamaatiin xiinxalee akka amantii isaatiifis ta'ee ummata isaatiif hin hojjanneef diinni amantii Islaamaa wantoota armaan olitti dubbanne kan akka caatii, sigaaraa, shiishaa, muuziiqaa, fireendii, kubbaa ilaaluu fi waan dubbatamee hin dhumne nuuf kaa'ani. Kan akkanaa kun immoo ammaa daangaa dabreera. Fakkeenyaaf halkan guutuu kubbaa ilaalaa buluu, kaartaa taphatti sa'aatii gubuu, nashiidaa jedhanii muuziiqaa maqaa nashiidaatiin ba'e dhaggeeffataa sa'aatii gubuu, keessa

taraniyyuu shiishaafi sigaaraa
afuufaa buluun kaayyoo diinaa
(xalaataa) bakkaan ga'uun isa
jalqabaati. Yaa namni sammuu
qabdu mee xiqqoo ishee xiinxali.
Ani wallaahii khayrii siifi ummata
sababa kanaatiin miidhamaaruuf
yaadeen dubbadhe. Yaa beektota
biyyaa! Yaa daa'iiwwan biyyaa! Mee
ummata dhukkuba kana hundaan
miidhamaaruuf dhaqqabuu yaalaa.
Kun dhukkuba kallattii hundaan itti
hirmaatanii dardara Islaamaa kana
hanguma danda'amellee irraa
furanuudha. Yaa nama sammuu
Rabbiin siif kenne sammuu keetti
fayyadamii karoora diinni siif qofa
baase kana irra deemtee kaayyoo

diinaa bakkaan gahuuf hin socho'in.
Inni karooricha si qofaaf baase
malee ofii isaatii itti fayyadamaa hin
jiru. والله أعلم.